

DER JUDE

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדע וואך.

פערלאג: חברת „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אֶסטרייך-אונגארן — .12 קראָנען
האלביאָהריג —.6 „
פירטעליאָהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא. ענגלאנד —.10 שילינג

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פיר רוסלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רובל.
האלב יאהרליך —.3 „
פיערטעל יאָהרליך 1.50 „
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רובל
דען 1טען אפריל — 2 „
דע 1טען אויגוסט — 1 „
איינצעלנע נומערן 15 קאפ.— 30 העללער.
ענדערן די אדרעס קאָסט 20 קאפ.

Krakau, 19 September 1901. | נומר 38. | קראקויא, תשרי תרס"ב.

אינהאלט.

ה. תרס"ב — וואכען-קאלענדער (לוח) — 1901

די טעג פון: חודש	וואך		שערפיען-סעפטעמבער	נייער כ.: סעפט.	אלט. כ.: סעפט.
ט'	זונטאג			22	9
י'	מאנטאג	יום כפור.		23	10
י"א	דינסטאג			24	11
י"ב	מיטוואך			25	12
י"ג	דאנערש.			26	13
י"ד	פרייטאג			27	14
ט"ו	שבת	א' דסוכות.		28	15

קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.

טאג	יאהר	
ט	ה. ק"ב	געהרג'ט אין טאָלעדא ה"ר אברהם אלנאקווה.
י	ג. ק	געהרג'ט זכריה הנביא.
„	ג תכש"ד	האָט הורדוס איינגענומען ירושלם מיט רוימישער הילף.
„	ג תתפ"ר	געהרג'ט רבי עקיבא — געבוירען רבנו הקדוש.
„	ה. קנ"ה	לעצטע יודענפערטרייבונג פון פראנקרייך.
יא	ד. רכ"ז	געהרג'ט רב הונא ראש הגולה.
יג	ה תקצ"ח	געשטאָרבען ה"ר עקיבא אייגר רב אין פאָזען.
יד	ה ר"ע	פערברענט פיעל הייליגע ספרים אין פראנקפורט.
טו	ה. ת"ט	אין דובנא געהרג'ט 4000 יודען דורך חמעלניצקי.
„	ה. תט"ז	געשטאָרבען אין פראג ה"ר יוסף שלמה רופא (יש"ר מקנדיא)
„	ה. תי"ז	געהרג'ט 37 יודען אין לובלין.

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Gertrudy 16.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür 4.

אין לאָנדאָן:
R. Mazin, Bookseller 100 Old Montague Str. London, E.

אין אַמעריקא:
R. Kantorowitz, 4 Rutger Str. New-York

דער „יוד“ איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער:
1920 a Nachtrag VII.

לוח „אחיאסף" לשנת תרס"ב

שנה תשיעית.

שנות קיומו של לוח אחיאסף תשע מעידים על ערכו וטובו ועל סגלותיו הפנימיות המחבבות אותו על קהל הקוראים. הלוח כולל ספורים, שירים, ציורים, מאמרים פובליציסתים ומדעיים, השקפות על מאורעות השנה ושאלות החיים, תולדות אנשי שם המצוינים בפעולותיהם בעבר ובהוה, תמונות וציורים נחמדים, וכו' וכו'. בשנה זו הוספנו פרק חדש בשם „מראשית השנה עד אחרית השנה" הכולל סקירה עמוקה ומשפט צדק על כל המאורעות החשובים בחייהם הרוחנים של אחינו בכל הארצות במשך השנה החולפת. בכלל הוספנו בשנה זו גליונות שלמים על עצם הספר (החלק הספרותי לבד מחזיק כשלשים באָגען) הכוללים ענינים רבים ונכבדים, והיתה ההוספה הזאת במקום ספר מיוחד הנספח בתור תשורה.

בלוח אחיאסף תרס"ב השתתפו כמעט כל טובי הסופרים והחכמים, וזה תוכן החלק הספרותי:

א) אגרת. לוח אחיאסף.
ב) מלחמה בשלום (ציור היסטורי), ד"ר ש. ברנפלד
ג) עם פתיחת החלון (שיר), ח. נ. ביאליק.
ד) הוא היה כהן (סקיצה), י. ברשדסקי.
ה) תמונה (שיר), א. הופנשטיין.
ו) לחנוך העם (דבר להורים ולמורים), ש. ל. ציטראן.
ז) ר' אברהם בן נחום מכפר מכאוביץ (ציור), מ. ד. בראנדשטעטטער.
ח) משיח (שיר), י. ל. ברוכוביץ.
ט) השתלמות שכלית והכרה מוסרית, יוסף קלויזנר.
י) לא יצא לפעל (ציור), י. ברשדסקי.
יא) לילה (שיר), מ. מ. הורוויץ.
יב) טעמים לסדר אלף-בית, יצחק בן אשר.
יג) משה (שיר), דוד פרישמאַן.
יד) שתי שנים ומחצה (ציור), מיכה יוסף ברדיטשבסקי.
טו) זכרונות, א. ש. פריעדבערג.
טז) פסוקי דינקי (שיר), יעקב קפלן.
יז) שבבים: א) משמרים הבלי שוא. ב) שירה וזמרה. ג) זכרון בספר, א. שולמאַן.
יח) שומר מה מלילה? (שיר), מ. מ. דאליצקי.
יט) משי (מרשימותיו של עובר אורח), ש. בן-ציון.
כ) קץ כל בשר (חזון), יעקב כהן.
כא) הנחמה האחרונה (ספור), א. זינגער.
כב) אש מאת ה' (מכתם), יהודה ליב גורדון.
כג) אל אמי (שיר), יעקב קפלן.
כד) נחלה מבוהלת (מסעי הראשון לארץ ישראל), מרדכי בן הלל הכהן.
כה) בשכר נשים צדקניות (הלצה), צבי אלאטין.
כו) חג וחגא (ציור), א. ז. ראבינאוויטש.
כז) עוקצים ופרי מחשבות, ש. בן ציון.
כח) במה? (ציור), י. שטיינבערג.
כט) זכרונות (ציור), הנ"ל.
ל) היפרכוס ומלך, הנ"ל.
לא) דור דור (משה ליב ליליענבלום, דוד פרישמאן), דר. מ. י. ברדיטשבסקי.
לב) אהבתיך עמי (שיר), דר. סולער.
לג) עלה נופל, א. לודוויפול.
לד) בין ערבים (שיר), יעקב כהן.
לה) במחזה (שיר), יעקב קפלן.
לו) שיחת רוחות, מ. ל. ליליענבלום.
לז) ר' זכריה פראנקל (למלאת מאה שנה ליום הילדתו), דר. ש. ברנפלד.
לח) יום היהודים בגרמניא (לתמונת הפרופ' מ. פיליפזאָהן), דר. ש. ברנפלד.
לט) ר' מאיר איש שלום, ראובן בריינין.
מ) ר' אליעזר שולמאַן.
מא) יצחק ליבוש פרץ.
מב) י. י. ווייסבערג.
מג) על פתחו של גיהנם. י. ח. טביוב.
מד) מראשית השנה עד אחרית השנה — (סקירה על המאורעות של שנת התרס"א): השקפה כללית, הציונית בזמן הזה, הקונגרס הרביעי ותוצאותיו, התנועה הציונית בעם, האספות המחוזיות והמדיניות, העבורה הקולטורית, האספות הגליליות ברוסיה, אספת הציונים באָלמיץ, האספות בלמברג ובאמיריקא, אספת תלמידי חכמים צעירים במינכען, טבע התנועה הלאומית, המעשה והמחשבה, הבאנק הלאומי, העכובים בתשלומי המניות, הלשכה בווארשא, המוסדים בפלשתינא, תיאודור הירצל לפני השולטן, הקריזיס של הקולוניות בפלשתינא, שנוי הסדר, הפקידות החדשה, שאלת הפועלים, חברת הישוב באודיסא, מלאכות מר גינצברג ומר זוסמן בפלשתינא, בית הספר ביפו, דעת הקהל, הצירים בפאריז, מכס נרדו והצעתו בדבר הגיטו החדש, יחוס הציונים בלונדון לבחירת הועד המדיני, הציונים בהנהגת חכי"ח בווינא, הרעב בנגב רוסיא, עבודת הצדקה, יחוס עשירי אחינו שבמערב למאורע זה, החברה של עזרה שנועדה בברלין, הזכוחים בועד המדיני של ממלכת פרוסיה, יום היהודים בגרמניא, מצב היהודים בצרפת, מכס רגים באלגיר, האנטישמיות באוסטריא, מצב אחינו בגליציא ורומניא, התנועה הפנימית.
מה) כרוניקה עברית (מן ניסן תר"ס עד ניסן תרס"א): רוסיא. פקודות הממשלה. פסקי הסינט. ארץ ישראל. אוסטריא-אונגארן. צרפת רומניא. אנגליא. אמריקא. תוגרמא. בלגיא. ארגנטינא. חינא. מארוקא. פרס. ספירות. הצטינות. חגי יובל.
מו) הזכרת נשמות. (מן ניסן תר"ם עד ניסן תרס"א).
מז) ביבליוגרפיא (ספרים חדשים).

ואלה התמונות אשר באו בלוח אחיאסף תרס"ב:

1) ר' זכריה פראַנקעל.
2) פרופ' מ. פיליפזאָהן.
3) מאיר איש שלום.
4) אליעזר שולמאַן.
5) יצחק ליבוש פרץ.
6) י. י. ווייסבערג.
7) ד"ר איזידור זינגער. (מוסד הענציקלופעדיע העברית).
8) היהודים בכינה.
9) ר' משה מונטיפיורי בימי שחרותו.
10) ר' משה מונטיפיורי בימי זקנותו.

מחיר הלוח 1 רו"כ, עם פאָרטאָ 1,30 רו"כ, מכורך 1,40 ר', עם פאָרטאָ 1,70 רו"כ.

המחיר הנזכר נקצב רק עד ט"ו תשרי ובעבור הזמן יעלה מחירו והיה 1.30 רו"כ, ועם פאָרטאָ 1.60, מכורך 1,70, עם פארטא 2 רו"כ.

הערה. עלינו להזכיר כי בהיות להלוח מספר מסוים וידוע של קונים שנה שנה הננו מדפיסים אותו רק במהדורא אחת ולכן קרה בשנים האחרונות כי אספו העק"ז לגמרי מן השוק מיד אחר חג הסכות עד כי היינו מוכרחים אח"כ לפרסם מודעות במכ"ע כי הלוח נמכר כלו כדי שלא להטריח את הרבים וגם את לשכת אחיאסף בכתיבת מכתבים לחנם. ולכן, כל אלה מן הקוראים, הסו"ם והסוכנים שיש להם חפץ בלוח אחיאסף יואילו נא להיות מן הזריזים.

בע"פ: טווארדא נו' 6 Издательство „Ахіасафъ" Варшава

III. Jahr gang. DER JUDE. Nr. 38

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ-יאהרליך —.5 רוביל.
האלב-יאהרליך —.3 רוביל.
פירטעל-יאהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

דער יוד.

ציישריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואך.
פערלאג: חברת „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך-אונגארן —.12 קראנען.
האלביאהריג —.6 "
פירטעליאהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט 20 העלער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint Donnerstag.

קראקויא, תשרי תרס"ב. נומר 38. Krakau, 19 September 1901.

א נייער יודישער העלפער.

מיט 30—40 יאהר צוריק איז אין דייטשלאנד געוועזן די מאדע צו פערנעהמען זיך מיט פלענער, ווי צו ראטעווען דאס יודענטהום און ווי צו היילען דאס יודישע פאלק. יעדער, וואס האט געהאט אמויל צו רעדען און א פעדער צו שרייבען, איז געווען א דאקטאר פאר אזעלכע קראנקהייטען, און יעדער האט זיך אויסגעטראכט נייע דְרָכים, ווי מען זאל היילען. דעם הולה האט מען נעביך גאר ניט געפרעגט, ער איז געווען געדולדיג און האט געלאזט מאכען מיט זיך וואס מען האט געוואלט. אזוי האט מען געהיילט און געהיילט מיט אלע מִינֵי רְפוּאוֹת, ביז אלע איברים זענען געווארען צובראכען, מען האט געמוטשעט דעם גוף און די נשמה, ביז מען האט זיי שיער צום טוידט קורירט. דאן ערשט האבען די דאקטוירים אליין געקראגען א שרעק, ווי זיי האבען געזעהען, וואס פון זייערע הילף איז געווארען. זיי האבען אנגעהויבען צו געהן א ביסיל צוריק און האבען זיך ווידער פערלאזען אויף די נאטור און איהרע היילונג. דער אנטיסעמיטיזם איז געוועזן דער בעסטער לעהרער, ער האט געעפענט די אויגען און געוויזען די נארישקייטען פון די רעפארמען און די חֲלוֹמוֹת פון דער אסימילאציאן.

א לאנגע צייט האט דער חולה געהאט מְנוּחָה. ער האט געזאגט בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי פון אזעלכע דאקטוירים, און האט אנגעהויבען צו ווערען בעסער און שטארקער. איצט איז אבער אפנים די אלטע מאדע ווידער אויפגעשטאנען תְּחִיַּת הַמֵּתִים און מען הויבט ווידער אן דאס יודענטהום צו „ראטעווען“. מען שעמט זיך, ווי עס שיינט, די פערשימעלטע מעטהאדען צו ריהרען אין די יודישע צייטונגען,— אט טהוט מען דאס אין די קריסטליכע דייטשע זשורנאלען. די קריסטליכע זשורנאלען, אפילו די יודענפריינדליכע, ווילען ניט פיעל רעדען פון יודישע זאכען און מען קען אין א דייטשער ליטעראטור צייטונג פיעל גרינגער אריינברינגען איין ארטיקעל איבער די ליטעראטור פון טשארנאגאריען אדער פון די ווילדע האטענטאטען אין אפריקא ווי איבער די העברעאישע אדער זשארגאנישע ליטעראטור, אבער — אז מען קען ברענגען איין ארטיקעל געגען דאס יודענטהום און דערצו נאך פון א יודען אליין— מְהֵיכָא תֵּיתֵי! ליבעראל זיין און דאך א ביסיל זידלען די יודען, דאס איז א גרויסער נחת.

צו דעם גרויסען „יודענדאקטאר“ בענעדיקט לעוויטא*) איז איצט צוגעקומען א נייער העלפער, וואס ער רופט זיך מיט דעם פאלשען נאמען יודא מאנענס. אין דעם זשורנאל „געגענווארט“ האט ער געשריעבען איין ארטיקעל מיט דעם טיטעל „די רעטונג דעס יודענטהומס“. דער נייער העלפער איז ווענינער עהרליך און ווענינער לאגיש ווי הערר לעוויטא. ער פערשטעלט זיך ניט נור מיט זיין נאמען, נאר אויך מיט זיינע געדאנקען. וואס ער וויל בֶּאֱמֶת, דאס בעהאלט ער פאר זיך. הערר לעוויטא האט געגעבען די עצה, אז די דייטשע יודען זאלען זייערע קינדער טויפען. הערר מאנענס פערזיכערט אונז אז ער וויל מיר און אונזערע קינדער זאלען בלייבען ביים יודענטהום. יא, טאקע ביי'ם יודענטהום, אבער — וואס פאר א יודענטהום! דער געלעהרטער ליכטענבערג רעדט פון „א מעסער וואס האט ניט קיין שטיל און האט ניט קיין קלינג“. אט אזוי זעהט אויס דאס יודענטהום פון הערר מאנענס: אהן א יודישען גייסט און אהן א נאציאנאליטעט. די יודען, ווי ער וויל זיי האבען, וואלטען געווען אזעלכע מיני ברואים, אז מען וואלט זיי קענען ווייזען פאר א וואונדער אין א מוזעאום.

הערר מאנענס ברענגט ניט קיין נייע אידעען, דאס איז גאר אויס מאדע. ער ברענגט אלטע מְלִיצוֹת און פוצט זיי נור א ביסיל ניי צו. ער וויינט ביטערע טרעהרען, פאר וואס די דייטשע יודען זענען נאך ניט גענוג רעפארמירט און אסימילירט. זיין גרעסטער וועהטאג איז, אז דאס היינטיגע יודענטהום קען ניט ווערען נאציאנאל-דייטש מיט דעם גאנצען הארצען. איהר פערשטעהט א מעשה? דאס דייטשע פאלק לויפט די יודען נאך און שרייט און בעט זיך: „געוואלד! קומט צו אונז, מיר האבען אייך האלט ווי אונזער לעבען, מיר ווען אייך געבען כבוד, טיטלען, שטעלען און געלד. קומט נעהמט אייך אונזערע שענסטע טעכטער און זעצט זיך אוועק אויבען אן!“ און די נארישע יודען האבען זיך פערעקשנ'ט און ענטפערן: „ניין, דוקא ניט! מיר ווילען ניט אייער פריינדשאפט און אייער גוטקייט!“ איז דאס ניט איין עולה געגען די מענשליכקייט און א מְשוּגַּעַת פון די דייטשע יודען? אבער וואס מאכט מען מיט איין עַם קְשֵׁה עוֹרֶף.

נו, וואס זאגט איהר צו די „גרויסע נייע געדאנקען“? דער נייער „רעטער“ האט מסתמא די גאנצע לעצטע 20 יאהר אבגעשלאפען. ער האט גאר ניט געהערט פון אנטיסעמיטיזם און פון רְדִיפוֹת, פון עֲלִילַת־דַּם און אלע יודישע צָרוֹת אין דייטשלאנד. אט וואלט טאקע כ'לעבען א יושר זיין, אז ער וואלט ווייטער שלאפען און וואלט לאזען דאס יודענטהום צו רוה.

*) זעה מיין ארטיקעל „האלבע יודען און האלבע דייטשען“ אין נומער 52 „יוד“ פון פערגאנגענעם יאהר.

הערר מאָנענס איז איין קלוגער סוחר, ער וויל מיט אונז האַנדלען. די תורה — מיינט ער — איז איין גרויסאַרטיגעס בוך, דאָס זאָל מען לאָזען, אָבער — וואָס דער תלמוד און וואָס די רבנים האָבען געשריעבען דאָס איז טרוקען און שפּיצפּינדיג און זעהר געפעהרליך, — חאָטש ער וויים טאַקע נעביך נאָר ניט וואָס זיי האָבען געשריבען. נו וויל אָבער דער גוטער הערר, אַז מען זאָל פערלעגען דעם שבת אויף זונטאָג, דאָס שטעהט דאָך אַוודאי ניט אין דער תורה. און אַז די יודען מוזען זיין דייטש־נאַציאָנאַל, דאָס האָט דאָך משה רבנו אויך ניט געהייסען. א מין משונה'דיגע תורה האָט הערר מאָנענס אין קאָפּ, וואָרום ער איז גרייליך אין כּעס אויף לשון קודש און וויל זי פעריאָגען מיט דער פּאָליציי, אָבער בעוונותינו הרבים האָט דער אַלטמאָדישער משה גאָר ניט געקענט קיין דייטש און האָט אונז געבראַכט די תורה דוקא אויף לשון קודש, טאָ וואָס זאָל מען טהון? אָדער מע וועט מוזען פאַבריצירען אַ נייע יודישע תורה, אָדער — מיר וועלען אונז מוזען זוכען איין אַנדערען העלפער ווי הערר מאָנענס.

אונזער רעפאָרמער האָט נאָך אַנדערע שמערצען. ער דערצעהלט אונז, ווי שרעקליך דאָס איז פאַר די יודישע קינדער, ווען זייערע קריסטליכע חברים פייערן ווייהנאַכטען און זיי טאָרען נעביך ניט מיטפייערן. איך מוז זאָגען דעם אמת, איך בין קיין בעל־רחמנות ניט, איך וואָלט מיט אַזאַלכע קינדער גאָר קיין רחמנות ניט האָבען. איך וואָלט צו זיי זאָגען: „איהר פייערט ניט די קריסטליכע ווייהנאַכטען, טאָ פייערט דערפאַר אייער יודישען חנוכה!" אָבער די מעשה איז נאָר אַנדערש. מען געפינט אין דייטשלאַנד אין די יודישע הייזער 5 מאָל אַזוי פיעל קריסטבוימער („יאָל־קעס") צו ווייהנאַכטען ווי — אתרונים צו סוכות. מען דערצעהלט זיך אין בערלין דעם וויטץ, אַז איין יודישער יונגיל האָט געפרעגט זיין טאַטען: „טאַטע, האָבען די קריסטען אויך ווייהנאַכטען?" טאָ וואָס וויל הערר מאָנענס נאָך מעהר?

דער קלוגער הערר שרייט: „מיר זענען דייטשען און מוזען דאַווגען אויף דייטש, און ניט אויף העברעאיש". אָבער — ווער עס וויל ניט דאַוונען, דאַוועגט אויך אויף דייטש ניט, און ווער עס וויל דאַוונען, דער קען אויך דאַוונען אויף העברעאיש. דער רבונו של עולם פערשטעהט דאָך אויך העברעאיש. הערר מאָנענס זאָל זיך נור מטריח זיין צו געהן אין בערלין אין דעם רעפאָרמירטען טעמפּעל אין דער יאָהאַנעס שטראַסע, וואו מען דאַוועגט זונטאָג אַנשטאַט שבת און אָהן היטלען און וואו דער אָרגעל שפּיעלט און די מיידליך זינגען און — פונדעסטוועגען איז דאָרטען טאַקע פּוסט און ליידיג, און דוקא וואו מען דאַוועגט אַלטמאָדיש איז אַזוי פול, אַז מען קען קיין פּלאַץ ניט קריגען.

אונזער רעפאָרמער מיינט, אַז די אַנטיסעמיטען האָבען אונז נור דערפאַר פיינד, ווייל מיר דאַוונען אויף העברעאיש. ניין, ליעבער הערר די אַנטיסעמיטען ווייסען טאַקע אַז מען דאַוועגט שוין אין דייטשלאַנד ברוך השם אפילו אויף דייטש אויך, און פון דעסטוועגען האָבען זיי אונז דאָך ניט ליעב. מיר זונדערן אונז ניט אָב פון אונזערע דייטשע שכנים, ווי איהר מיינט, ניין, מיר ווערען אָבגעזונדערט. טא וואָס קענען דאָ אייערע גרויסע עצות העלפען?

פעלעטאָן.

געזונד קען מען ווערען אין דער היים אויך.

(ענדע).

ס'לוינט צו לייענען די „פּראָספּעקטען" פון אַזעלכע ערטער. אין יעדעם וואָרט שטעקט געשעפט. אמאָל האָט מען געמיינט, אַז זעהר הויכע בערג זענען שעדליך פאַר קראַנקע וועלכע שפּייען מיט בלוט. איצט אָבער שרייבען די דאָקטוירים פון דאַוואָס (1560 מעטער) און אַראָזאַ (1860 מעטער) אויסדרוקליך — און זיי האָבען רעכט — אַז הויכע בערג נישט נור זיי שאָדען נישט דעם קראַנקען, וועלכער שפּייט מיט בלוט, נאָר אומגעקעהרט, קראַנקע הערען דאָרט אויף מיט בלוט צו שפּייען. אין דעם פּראָספּעקט אָבער פון מעראַן, וואָס האָט אין גאַנצען 319 מעטער די הייך איז אויסדרוקליך נעוואָרענט, ס'זאָלען נישט קומען קיין קראַנקע, וועלכע האָבען „נייגונג" צום בלוטשפּייען. דאָס ווייס יעדער פון אונז, אַז נישט אַזוי לייכט לאָזט זיך אַ קראַנקער, וועלכער היסט אביסל, אָנרעדען צום אַוועקפאָהרען קיין מעראַן אָדער ערגיץ אַנדערש, ער פאָהרט נור דעמאָלט, ווען ער ווערט זעהר איבערגעשראָקען, ד. ה. נאָך דעם ערשטען בלוטשפּייען: נאָך דעם אַלאַרם, נאָך דעם ערשטען צייכען פון לונגענשווינדזוכט, בעשליעסט זיך דער קראַנקער אַוועקצוואַרפען ווייב און קינד אָדער עלטערן, אַלע געשעפטען זיינע און פאָהרט רעטען זיין געזונד. וואוהין איינגענטליך זאָל ער פאָהרען, ווען מעראַן מיט זיינע 319 מעטער זענען שוין פאַר איהם שעדליך?

אין אַנדערע פּראָספּעקטען ווערען פערשידענע ערטער געלויבט, אַז ס'איז גאָר נישט דאָ עפּיס בעסערס פאַר שווינדזוכטיגע נור מיט אַ תנאי, זיי זאָלען קיין היטץ נישט האָבען, מיט איין וואָרט, פון קראַנקען שמיעסט מען נישט, דער עיקר איז דאָס געשעפט. מעראַן און אַנדערע ערטער ווילען, ס'זאָלען קומען אַלטיטשקע לייט, שוואַכע מענשען, נערווועזע פריילין'ס, יונגע פּאָרפעלקער נאָך דער חתונה. און אין ערנסטען פאַל שוין סוחאָטניקעס, אָבער לכל־הפּחות אָהן היטץ און אָהן „נייגונג" צו בלוטשפּייען.

און דערפאַר, אַז מען וויל געניעסען פון אַ אמת'ן וואַרימער קלימאַט, אַז מען וויל האָבען אַ דוירהאַפט גוט וועטער, מוז מען פאָהרען גאַנץ ווייט: קיין אַלושיר, מצרים, מאַלטאַ, אָבער נישט מעראַן, נריעס, אַרקאָ וכדומה. כ'שרייב עס נישט ווייל איך האָב עס אַזוי אַרויסגעלעזען פון ביכער, נאָר איך האָב אַלץ אַליין געזעהן מיט מיינע אייגענע אויגען, מיט אויגען פון אַ קראַנקען (דעמאָלט) און פון אַ דאָקטער.

אַ געוויסע צייט האָט מען געגלויבט, אַז אויף די הויכע בערג איז נישט דאָ קיין לונגענשווינדזוכט און אַז די דאָרטיגע לופט איז מסוגל צו היילען לונגענשווינדזוכט. ליידער איז די אמונה איצט שוין ביי אַ טהייל אָבגעשוואַכט אביסל, און ביי אַ טהייל אין גאַנצען אויסגעוואָרצעלט. ס'איז טאַקי אמת, אַז אויף די בערג איז די לופט זעהר ריין, די זון וואַרימט שטאַרקער און ס'איז כמעט נישט דאָ קיין שטויב, אָבער פון דעסטוועגען קריינקט מען דאָרט אויך אויף שווינדזוכט, און מיט קראַנקע, וועלכע קומען אַהין זיך היילען, איז פּונקט ווי אומעטום, אַ טהייל ווערט געזונד און אַ טהייל ווערט נאָך ערגער.

היוצא לנו מדברינו איז, אַז קיין לופט און קיין קלימאַט בעוואָרענט פון לונגענשווינדזוכט. היילען זי קען מען אויך אומעטום, אין אַ היילאַנשטאַלט (סאַנאַטאַריום) און אפילו ביי זיך אין דער היים. די מעגליכקייט צו היילען לונגענשווינדזוכט אין דער היים איז אַ סך וויכטיגער ווי דאָס קורירען אַנדערע קרענק.

ערשטענס איז ביי קיין שום אַנדערע קרענק נישט אַזוי וויכטיג פריה צו „פערחאַפּען", ווי ביי לונגענשווינדזוכט: יעדער טאָג איז טהייער.

צווייטענס, נעמט די לונגענשווינדזוכט צו ס'מייסט קרבנות, אַ ויעבעטעל פון אַלע מענשען שטאַרבט אויף איהר און דערצו יונגע מענשען, וועלכע הייבען ערשט אָן צו לעבען.

דריטענס, דאָס קורירען זיך פון אַנדערע קריינק אין די וואַרימבעדער דויערט 4-6 וואָכען. און דאָס היילען זיך פון לונגענשווינדזוכט — אַ פּאָר חדשים, און אויב די קרענק איז פערלאָזט מוז דויערן אַ פּאָר יאָהר. מען טאָר נישט אפילו איינרעדען דעם קראַנקען, אַז אין 5-6 וואָכען וועט ער זיך אויסהיילען פון שווינדזוכט. ס'איז גענוג, אַז מיר קענען איצט זאָגען דעם שווינדזיכטיגען מיט'ן פולען מויל, אַז ער קען נאָך זיין געזונד,

"גערוואלד! ווי קען מען זיין איין סאלדאט מיט דעם גאנצען הארצען, ווען מען עסט כשר?" דאס איז א קלאָץ קשיא פון ר׳ מאנענס. איך ווייס ניט, ווי פיעל קריסטליכע סאלדאטען טהון דאס לשמה און זענען סאלדאטען מיט׳ן גאנצען הארצען. איך האב מורא, אז מען וואלט צו זיי זאגען: "קינדערליך, ווער עס וויל ניט זיין קיין סאלדאט, קען געהן געזונדערהייט אהיים!" וואלטען נור ווענינע בלייבען ביים פאלק. אבער — אז מען איז שוין יא א סאלדאט מיט׳ן גאנצען הארצען, טא פאר וואס זאל מען ניט טארען עסען כשר? מען שיעסט דאך מיט קוילען און ניט מיט כשר׳ע קניידליך און מען שטעכט מיט שווערד און נישט מיט רצועות.

הערר מאנענס שווערט אונז, אז ער איז איין אמת׳ער דייטש מיט אלע פיצעווקעס און ער קאקעטירט מיט זיינע דייטשע געפיהלען ווי א יונג מיידיל. אבער ווער וויל איהם דען זיינע דייטשע געפיהלען אוועקנעהמען? זאל ער זיי האלטען ביי זיך, נאר זאל ער די יודישע רעליגיאן, וואס ער ווייס פון איהר ווענינער ווי איך פון דער חינעזישער לאזען צו רוה. ער וויל נור היטען וואס עס שטייט אין דער תורה, — גוט, מען וועט איהם ניט צווינגען דורך די פאליציי, אז ער זאל היטען דעם גאנצען שלחן ערוך. ער וויל דאווענען אויף דייטש, — ווער שטערט איהם דען? נאר זאל ער אונז ניט פערדרעהען דעם קאפ מיט זיינע רעפארמען. ער וויל דאך די יודען אין אלסדינג פערגלייכען מיט די קריסטען, אט זאל ער חאטש איין זאך לערנען פון די קריסטען: א קריסט וואס פערשטעהט ניט פון רעליגיאנזאכען וועט ניט האבען די חוצפא צו לאכען פון זיין רעליגיאן און צו וועלען זיין א רעפארמאטאר. עס איז א ביטערע איראָניע, ווען הערר מאנענס שרייבט: "די יודישע נאציאנאלרעליגיאן האט אונז פערבונדען אין גהעטא מיט אונזער גרויסער פערגאנגענהייט, זי איז געוועזן אונזער טרייסט און אונזער קראפט. היינט אבער דארפען מיר די שטיצע נישט מעהר, אונזער קראפט איז דאס דייטשטהום". א שענע קראפט, וואו מען מוז דערלעבען די חרפה, אז די אייגענע זיהן זידלען זייער מאמען און פעראכטען זייער אבשטאמונג! דאס איז די טייערע פרוכט דער אסימילאציאן! אט אזוי זעהען אויס אונזערע יודישע רעפארמער אין דייטשלאנד אין אנפאנג פון דעם ליכטיגען 20-סטען יאהרהונדערט!

אז איך זעה מיר אן דאס שרעקליכע בילד פון אונזערע רעפארמער, מוז איך מיר דערמאנען א אמת׳ען וויטץ, וואס א בעקאנטער דאקטאר האט מיר דערצעהלט:

זיין פראפעסאר א בעריהמטער מעדיצינער, האט געהאט צו היילען א חולה מיט א קראנקען מאגען. ער האט איהם געהיילט מיט אלע קונצען און מיט שארפע רפואות, ביז ער איז געשטארבען. נאך דעם טויט האט ער דעם סטודענטען געוויעזן אין דעם צושניטענען גוף, אז דער מאגען איז טאקע געהיילט. אמת, דער חולה איז געשטארבען, ווייל דורך די רפואות איז געווארען דאס הארץ זעהר שוואך, אבער דער מאגען איז דאך געהיילט.

אט אזוי מאכען אונזערע יודישע רעפארמער, זיי זעהען איין פעהלער און היילען איהם, ביז דאס גאנצע יודענטהום אין דייטש־

אבער דויערן מוז דאס. מען בעדארף נאך געדענקען, אז אויסהיילען זיך פון לונגענשווינדזוכט איז נאך נישט אין גאנצען, די קרענק קאן ווידער אויסברעכען, בשעת דער קראנקער קומט צוריק אהיים און הויבט אן אויף׳ס ניי צו ארבייטען. און דערפאר, וואס לייכטער דער גוף רוהט זיך אויס און שטארקט זיך, מעהר האפנונג קענען מיר האבען, אז די קרענק וועט זיך נישט אברופען. רייכע מענשען קענען פאהרען קיין מצרים, אין די שווייץ און זיצען דארט אזוי לאנג, ביז זיי ווערען געזונד, די מיטעלע אבער מענשען קענען זיך דאס נישט ערלויבען און נישט איין אומגליקליכער מענש נעהט יונגערהייט אין דער ערד מיט דעם שרעקליכען געדאנקען, אז א פאר הונדערט רובל וואלטען איהם געקענט רעטען. אויסער דער געלדפראגע אין נאך דא א מאראלישע זייט. א מענש פון א יאהר 30, למשל, וועלכער האט שוין געפיהרט א הויז ביי זיך מוז אוועקפאהרען אויף א יאהר פון דער היים, מוז זיך אבפייסען פון ווייב און קינדער, געוועהנען זיך צו א אנדער שפראך, צו אנדערע זיטען, צו אנדערע מענשען, פונ׳ם בעל־הבית ווערט א איינפאכער נומער, א געוויסער טהייל פון א סאנאטאריום, און מען מוז פערברייננען די צייט און זיצען ביי איין טיש מיט מענשען, וועלכע פעראכטען אונז...

שפירען זיך צופרידען ביי אזוינע געלעגענהייטען — איז אונמעגליך, און די מאראלישע צופרידענהייט שפיעלט איינע פון די וויכטיגסטע ראלעס ביי היילען שווינדזוכט. אין אויסלאנד האבען זיי שוין דאס לאנג פערשטאנען און ריכטען איין היילאנשטאלטען ביי זיך אין דער היים: הינטער יעדער גרויסער שטאדט אין דייטשלאנד זענען דא אפאר אזעלכע אנשטאלטען, נישט נור פאר ארימע ארבייטערס, נאר אפילו פאר פערמעגליכע, אין לאנדאן אליין זענען דא 8 סאנאטאריום׳ס פאר רייכע, און זיי קאסטען זעהר פיעל, פאר ארימע קראנקע זענען דא פערשיעדענע שפיטעלער און א פאר סאנאטאריורס׳ם, נור מיט די היילאנשטאלטען, וואו קראנקע אויף לונגענשווינדזוכט קענען באלד געפינען א ישועה, ערקלערט זיך דער פאקט, אז אין דייטשלאנד און אין ענגלאנד פערקלענערט זיך פון יאהר צו יאהר די שטערבליכקייט אויף לונגענשווינדזוכט, אז אין לאנדאן, אין דער גרויסער פאבריק, וואו דער קלימאט איז זעהר אונגינסטיג, וואו די פרנסה איז כקריעת ים־סוף, שטארבען אויף סוחאטעם יאהרליך 17 אויף 10,000 לעבעדיגע, און ביי אונז אין ווארשוי 24. און די אלע סאנאטאריום׳ס ליגען נישט אין די בערג, נאר גאנץ פשוט נעבען בערלין און אנדערע גרויסע שטעדט.

דאס אלעס, וואס איך האב ביז אהער געשריבען איז נישט נור מיין אייגענע מיינונג, דיזעלבע מיינונג האבען איצט די גרעסטע געלעהרטע דאקטוירים אין אייראפא, כ׳האב אייך נישט געוואלט בעלעסטיגען מיט א סך נעמען און ביכער. נאר צום סוף וועל איך פארט געבען דאס ווארט דעם בעריהמטען ספעציאליסט פון לונגענשווינדזוכט ד״ר דעטוויילער, וועלכער איז אליין קראנק געוועזן אויף סוחאטע. אין דעם רעפעראט, וואס ער האט געהאלטען פאר א יאהרען אין בערלין אויף דעם קאנגרעס איבער שווינדזוכט האט ער געזאגט:

"איינס פון די גרעסטע היילמיטעל ביי לונגענשווינדזוכט איז די "לופט.

"וואס אנבעלאנגט די טעמפעראטור, וועל איך זאגען קורץ און שארף, "אז קאלטע לופט מאכט דעם שטאפוועקסעל זעהר ענערגיש, ווארימע— "פערקעהרט. די לופט מוז זיין ריין: ווינטען, אויב זיי בלאזען נישט דירעקט "אויפ׳ן קראנקען און אויב זיי זענען נישט זעהר שטארק, זענען אפילו נוטצליך, "ווייל זיי רייניגען די לופט. אויב די לופט איז קאלט און נאס, מוז מען "נור אכט געבען, דער קראנקער זאל זיין נוט אנגעטהון אדער צוגעדעקט, "אבער אפילו אזא לופט קאן היילען לונגענשווינדזוכט, ווי יעדע אנדע־ "רע לופט.

"שווינדזוכט קאן געהיילט ווערען אין יעדען קלימאט: אוודאי "זענען דא מעהר אדער ווענינער גינסטיגע קלימאטען, אבער דער גאנצער "חילוק איז, אז אין די ווענינער גינסטיגע קלימאטען מוז מען זיין מעהר פאר־ "זיכטיג און מען מוז האבען אנדערע איינריכטונגען. דער קראנקער "קען זיך היילען, אפילו אין דער היים און דערפאר כדי נוכר "צו זיין די לונגענשווינדזוכט מוזען איינגעארדנעט ווערען אנשטאלטען אין "אלע צוויליזירטע לענדער".

ד״ר ג. ל.

לאנד שטארבט אוועק. דערנאך ווילען זיי ווייזען זייער קונץ, אז דער פעהלער איז ניטא מעהר. מען טאר ניט פערגעסען, אז די יודען מיט זייער רעליגיאן, זייער קולטור און זייער היסטאריע זענען צוזאמען איין קערפער, א לעבעדיגע קליינע גאנצע וועלט. די גוטע מדות און די פעהלער האבען אלע געמוזט ענטשטעהן דורך דאס היסטארישע, קולטורעלע און ווירטשאפטליכע לעבען פון דעם יודישען כלל. וויל מען דאס יודישע לעבען בעסערן, דאן מוז מען צוערשט שאפען אנדערע תנאים, איין אנדער יסוד פאר דאס יודישע פאלק; אבער ריכטיגער, מען מוז דעם יודענטהום געבען צוריק דעם אלטען יסוד, אויף וועלכען עס איז אמאל געשטאנען. ניט די רעליגיאן דארף מען רעפארמירען, נאר דאס לעב׳ען, ווי דאס אינוועניגסטע אזוי אויך דאס אויסענוויינינגסטע.

קארלסרוהע (באדען). פאביוס שאך.

פאליטישע איבערזיכט.

מאק-קינלייס פערוואונדונג. — די אנארכיסטען אין אייראפא און אין אמעריקא. דער חינעזישער פרינץ ביים דייטשען קייזער. — חינא מיט 100 יאהר צוריק.

א שרעקליך פערברעכען איז בעגאנגען געווארען: א אנארכיסט פון אמעריקא האט געשאסען אין דעם פרעזידענטען מאק-קינליי, בעת ער איז געווען אויף דער אויסשטעלונג אין דער שטאדט בופאלא. אין דער צייט, ווען דער פרעזידענט איז מיט התלהבות בעגריסט געווארען פון פאלק, איז צוגעגאנגען צו איהם א אנארכיסט און צוויי מאל אין איהם אויסגעשאסען. די ערשטע קויל האט געטראפען אין הארצען, אבער ניט טיעף, און די צווייטע קויל איז אריין אין בויך. די ערשטע קויל האט דער פרעזידענט אליין ארויסגענומען, די צווייטע קויל האט מען ביי דער אפעראציע ניט געקענט געפינען און זי איז געבליבען ליגען אין בויך. דער צושטאנד פון דעם קראנקען איז געפעהרליך, עס איז אבער מעגליך, אז דער געזונדער און שטארקער קערפער פון דעם פרעזידענטען, וועט אריבערטראגען דעם קריזיס און בלייבען לעבען, אויב עס וועט נור ניט אריינטרעטען קיין בלוטפערגיפטונג דורך די איבערגעבליבענע קויל.

דער פערברעכער, וועלכען די פאליציי האט נור מיט געוואלט ארויסגעריסען אויס די הענד פון דעם אויפגערייצטען המון, זאגט גאנץ קאלט, דאס ער האט זיך שוין לאנג געקליבען צו דער׳הרג׳נען דעם פרעזידענט און דאס ער געהערט צו דער אנארכיסטישער פארטיי.

די אייראפעאישע מלוכות האבען שוין לאנג אנגענומען פערשידענע מיטלען געגען די געפעהרליכע אנארכיסטען, נאכדעם ווי עס איז דערהרג׳עט געווארען דורך אנארכיסטען דער פראנצויזישער פרעזידענט קארנא, די עסטרייכישע קייזערין עליזאבעטה און דער איטאליענישער קעניג הומבערט, האבען אויך ענגלאנד און שווייץ אנגעהויבען צו רודפ׳ן די אנארכיסטען, וועלכע האבען זיך געשטעלט צום צוועק דורך פערברעכען און רציחות צו צושטערען און צורייסען די איצטיגע ארדנונג פון לעבען אין אלע לענדער פון דער וועלט. נור די פעראייניגטע שטאטען אין אמעריקא אליין האבען ניט געוואלט צושטעהן צו די אייראפעאישע מלוכות אין זייער קאמפף מיט די אנארכיסטען, און די אלע גערודפ׳טע מענשען פון אייראפא האבען דערום געפינען אין אמעריקא א זיכערען ארט, וואו זיי האבען רוהיג און אונגעשטערט געקענט שמידען זייערע מענשענפיינדליכע פלענער. איצט אבער, ווען אמעריקא האט אויף זיך אליין מיט אזא טיעפען ווערטאג דערפיהלט די סכנה פון די אנארכיסטען, וועט זי אויך גלייך מיט אייראפא זעהן צו זוכען מיטלען, ווי צו בעפרייען די וועלט פון דעם אנארכיזם, וואס וויל נור מיט געוואלט אלצדינג אויסראטען, אין דער האפנונג, אז אויף די חורבות פון דער איצטיגער פערפוילטער און פערשימעלטער וועלט וועט ענטשטעהן א בעסערעס און שענערעס לעבען.

מאק-קינליי איז ניט דער ערשטער אמעריקאנישער פרעזידענט, אין וועלכען מען שיסט. איינער פון די גרעסטע אמעריקאנישע פרעזידענטען אברהם לינקאלן איז דערשאסען געווארען אין 1865-סטען יאהר אין קורצען נאך דער גרויסער מלחמה צווישען די שטאטען אין צפון מיט די שטאטען אין דרום. איהם האט דערשאסען אין טהעאטער איין אקטיאר, וואס האט געהערט צו דער בעזיגטער פארטיי. אין 1881-סטען יאהר איז דערהרג׳עט געווארען דער פרעזידענט גארפיעלד פון א בעאמטען, וועלכען מען האט אבגעזאגט פון שטעל. מיט א פאר יאהר פריהער האט מען אריינגעשיקט מאק-קינליי א קעסטיל ציגארען, אין וועלכען עס איז געווען א „טייפעל-מאשין“, וואס האט געדארפט ביים עפענען דעם קעסטיל עטליכע מאל אויסשיסען; דאן איז מאק-קינליי נור דורך א צופאל אבגעראטעוועט געווארען.

אין אייראפא האט אויף איינגע צייט אנגעהען געמאכט דעם פרינץ טשונס נסיעה. די דיפלאמאטען זענען דאך ווי עס איז דורכגעקומען, און דער חינעזישער פרינץ איז אנגעקומען אין דייטשלאנד. דער גאנצער סכסוך איז ענטשטאנען נור דורך דעם, וואס דער חינעזער האט ניט געוואלט בעטען מחילה ביים דייטשען קייזער, ווי עס איז אבגעמאכט געווארען פריהער צווישען דייטשלאנד און חינא, נאר אויסדריקען זיין בעדויערען, וואס מען האט אין פעקין דערהרג׳עט דעם דייטשען געזאנדטען קעטעלער. דייטשלאנד האט שוין ווייטער ניט געוואלט פערלייגנערן דעם סכסוך און זי האט נאכגעגעבען. דער פרינץ, אנקומענדיג צום דייטשען קייזער, האט זיך פיעל מאל נידריג געבויגען פאר איהם און האט געבעטען, אז דייטשלאנד זאל צוריק בענייען איהר פריינדשאפט צו חינא ווי פריהער. דער דייטשער קייזער איז געזעסען אויפ׳ן טראן, ווי עס מעלדען די דעפעשען, בייז און אין כעס. דער דייטשער קייזער האט איהם געענטפערט אין א שטרענגער רעדע, אין וועלכער ער האט איהם און דער חינעזישער רעגירונג געזאגט מוסר. ער האט איהם געזאגט, אז חינא האט בעגאנגען א שרעקליכען פערברעכען, וועלכעס פאלט אויף די קעפ פון דער רעגירונג. דאס פערברעכען איז שרעקליך און אונמענשליך, וויל נור חינא געווינען צוריק די פריינדשאפט פון אנדערע, דארף זי אנהויבען צו שעצען דאס רעכט פון אנדערע פעלקער. דער חינעזישער קייזער אין זיין בריעף און דער פרינץ זאגען, אז נאך א מאל וועלען אזוינע פערברעכען מעהר ניט פארקומען, ער וויל דערום גלויבען אז די חינעזישע רעגירונג איז באמת׳ן חוזר בתשובה און האט חרטה אין איהר אונרעכט און איהר אונמענשליכקייט געגען אייראפא.

דעם חינעזישען פרינץ איז געווים ניט געווען זעהר גוט אויפ׳ן הארצען, הערענדיג אזוינע ווערטער. עס דארף ניט פערגעסען ווערען אז אין חינא איז דער קייזער און די פרינצען ניט בלאט אזוי מענשען, זיי ווערען פון פאלק געהאלטען פאר האלבע געטער. דער קייזער טראגט דעם טיטעל „דער זוהן פון הימעל“. צו קיין קייזער אין דער וועלט איז ניט אזוי שווער צוצוקומען, ווי צום קייזער פון חינא,

ווערכער האלט זיך פֿון אלעמען אָבגעשלאָסען און אָבגעזונדערט. די וויסע מענשען, די אייראָפּעער, ווערען אין חינא געהאלטען פֿאַר אונריין און ווילד. ביז די לעצטע 50 יאָהר האָבען קיין אייראָפּעער אפילו ניט געטאָרט קומען קיין חינא. ביז די לעצטע פֿינף יאָהר האָט קיין אייראָפּעער ניט געהאַט די זכיה אויפֿגענומען צו ווערען פֿון חינעזישען קייזער, און איצט האָט דער פֿערגעטערטער חינעזישער פּרינץ געמוזט פֿאָהרען זיך קניען און בוקען פֿאַר די ווייסע אייראָ-פּעער און אויסהערען פֿון זיי אַזוינע ביטערע רעד.

מיט 100 יאָהר צוריק האָט דער ענגלישער קעניג געאָרג גע-שריבען אַ בריעף צום חינעזישען קייזער און איהם געבעטען צו געבען די ערלויבניש, אַז דער ענגלישער געזאנדטער זאָל מעגען קומען קיין חינא, כדי איינצופֿיהרען אַ שטענדיגע פֿערבינדונג צווישען חינא און ענגלאַנד. אויף דעם האָט דער חינעזישער קייזער „שטאָלץ געענטפֿערט, אַז עס וואָלט פֿאַר ענגלאַנד טאַקי געווען זעהר ניצליך זיך צו בע-קאַנען מיט דער בילדונג און קולטור פֿון דעם חינעזישען פֿאָלק, ער גלויבט אָבער ניט, אַז די אונוויסענדע ווייסע מענשען וועלען קענען פֿערשטעהען די הויכע חינעזישע השכלה, און דערום גפֿינט ער ניט פֿאַר נייטהיג אַריינצולאָזען אין חינא דעם ענגלישע געזאנדטען.

אַזוי פֿלעגט שרייבען דער חינעזישער קייזער אַ מאָל, און היינט זענען אַנדערע צייטען, יאָ, גאָר אַנדערע צייטען. י. ל.

דער יודישער דלות אין אדעס.

VII.

ביז אָהער האָבען מיר גערעדט וועגען דער מאַטעריאַלישע אָרימ-קייט, גַשְמִיוּת'דיגער, איצט לאָמיר אַ קוק טהון אויף די גייסטליכע, רוּחָניוּת'דיגע אָרימקייט, וועלכע איז אויך זעהר גרוים ביי די יודישע פּראָלעטאַריער אין אָדעס. דער דלות איז אַ שטענדיגער חבר פֿון אונ-וויסענשאַפֿט און תמיד לעבען זיי ביידע צוזאַמען. אויף 36 טויזענד יו-דישע אָרימע, וואָס מען האָט פֿערשריבען אין 1900 יאָהר אויף קוילען צו געבען, זענען געווען נור 3565 (9¾ פּראָצענט), וואָס האָבען געקענט לעזען און שרייבען רוסיש. אין איין קוואַרטאַל מיינעם האָב איך פֿער-צייכענט אויך וויפֿיעל עס קענען שרייבען יודיש, און עס האָבען זיך בעקומען דיזעלבינע טרויעריגע רעזולטאַטען. פֿון 1393 פֿערשריבענע זענען געווען אַזוינע נור 114 (9%). אומזיסט רעכענען מיר זיך אַ פֿאָלק דורכאוים — געלערנטע. נישט אַזוי שרייבען, אפילו לייענען יודיש קענ-נען אויך ניט אַלע. ניט אַלע אָרימע ווייבליך און מיידליך קענען לייע-נען אין סדור, טייטש-חומש אָדער אַזוי אין אַ יודיש-ביכיל. אַפּילו צווי-שען ערוואַקסענע יונגליך, וואָס אויף זייער ערציהונג קוקט מען שוין מעהר, זענען דאָ פֿיעל, וואָס ווייסען נאָך נישט דעם אלף-בית.

די פֿאָלקסצעהלונג *) וואָס איז געווען אין אדעס אין 1892-סטען יאָהר האָט בעוויזען, אַז צווישען אָדעסער יודען (דעמאָלט איז געווען זייער צאָהל 112,235) זענען פֿערשריבען געוואָרען נישט קיין געלערנטע 17,141 מענער און 30,830 פֿרויען (עס איז נישט אָנגעוויזען צי זיי האָבען ניט געקענט לייענען נור רוסיש אליין, צי אויך יודיש). זעלבסט פֿער-שטענדליך אַז די אַלע 47971 אונוויסענדע געהערען על פּי רוב צו דער אָרימער קלאַס, און ⅔ אָדער מעהר צו די מאָלדאַוואַנקער איינוואָהנער, וועגען וועלכע מיר רעדען דאָ אין אַרטיקעל. די רייכע אויך די מיטעלערע קלאַס יודען זענען געווים געלערנטע.

אויף דער ליטאַ בעגעגנעט מען אָפֿט אַ בַּעַל-מְלָאכָה, אָדער אַ אַרבייטער, אַ יוֹדֵעַ-סֵפֶר, אַ קליינער לַמְדָן, וואָס לערנט אַ פֶּרֶק מִשְׁנָיוֹת, אַ שטיקיל עֵין-יַעֲקֹב אָדער קוקט אַריין אין אַ מוּסַר-סֵפֶר. **) דאָ אין אָדעס זעהט מען דאָס נישט. דאָס רוֹב פֿון די בעלי-מלאכות און אַר-בייטער זענען גייסטליך זעהר פֿערגרעבט און גרויסע עַם-הָאָרָצִים. נישט דאָ איז דער אָרט צו רעדען וועגען די סִבּוֹת, וואָס האָבען געבראַכט דעם הָמוֹן אין אָדעס און בִּכְלָל אין דָרום-רוסלאַנד צו אַזאַ גייסטליכער ערנידערונג. אָבער דער פֿאַקט בלייבט אַ פֿאַקט. די „תּוֹרָה" איז אין גאַנ-צען פֿערגעסען געוואָרען ביים פּראָסטען פֿאָלק אין אָדעס, אין גאַנצען אָבגעשטאָרבען, און וועלטליכע וויסענשאַפֿט האָט איהר אָרט ניט גע-יַרש'ענט... אין די 600—700 יודישע דירות, וואָס מיר איז אויסגעקומען צו זעהן, האָב איך אין ערגיץ נישט געזעהען אַ ספר, אַ ביכיל, אַ צייטונג. נישט קיינער פֿערשטעהט דאָס צו לייענען, נישט קיינעם ליגט עס אין קאָפּ (אַלס אויסנאַהמע זענען די עטליכע הייזער, וואו קינדער בעזוכען אַ שולע, און האָבען ביכליך צו לערנען)... נור אין איין הייזיל האָב איך געזעהען אַ תְּחִנָה פֿון „ד' אִמָהוֹת" ביי אַ יודענע, „אַ שפּרעכערין", וועלכע דאַרף דאָס מִסְתָמָא צום עסק, און אין נאָך אַ דירה האָב איך געטראָפֿען ביי אַ בָּחוּר אַ זשאַרגאָנישען אַמעריקאַנישען ראָמאַן „דער וואַמ-פּיר" אין 13 טהיילען. דאָס איז די איינציגע „ליטעראַטור", וואָס איך האָב געזעהען ביי 700 יודישע פֿאַמיליען... צו זעהר אומעדיגע געדאַנקען קען מען קומען, בעמערקענדיג אַזאַ טרויעריגען פֿאַקט. די גרויסע דְחָקוּת, די דַאָגוֹת פֿון פַּרְנָסָה, דאָס אַרבייטען 16—17 שעה אין טאָג, די אונגע-וועהנליך-שלעכטע ווירטשאַפֿטליכע לאַגע — האָבען געבראַכט די יודישע פּראָלעטאַריער אין אָדעס צו אַזאַ נידעריגען גייסטליכען צושטאַנד. און וואָס וועט זיין ווייטער?... „אָם אֵין קֶמַח — אֵין תּוֹרָה..." און די ווירט-שאַפֿטליכע לאַגע פֿון אָדעסער יודישע אָרימע, ווי מיר האָבען געזעהען אין פֿריהערדיגע קאַפּיטליך, ווערט וואָס פֿון יאָהר ערגער און ערגער די קולטור-פֿראַגע איז אבהענגיג פֿון דער ווירטשאַפֿטליכע פֿראַגע און כָּל זְמַן אין די יודישע הייזליך וועלען הערשען אָרימקייט און נויט, וועלען דאָרטען אויך געוועלטיגען אונוויסענשאַפֿט און פֿינסטערניש.

ס'איז כְּדַאי אָנצומערקען, אַז די אַלע פּראָלעטאַריער, וואָס זענען אַליין אונוויסענד, נישט געלערנטע, „בלינד", מאַטערען זיך מיט אַלע כּחות די קינדער זייערע צו געבען האָטש עטוואָס „ליכט", האָטש אַ ביסיל בילדונג. כּמְעַט אין יעדער וואָהנונג האָט מען מיט טרעהרען געבעטען די „קאָנטראָלאָרען", אַז מען זאָל זעהן צוצונעהמען די קינדער אין אַ שול אַ וואָסער עס איז אָדער אין אַ תַּלְמוּד-תּוֹרָה. אַ אַלְמָנָה זעהר אַ אָרימע, וועלכע פֿערדינט 20 קאָפּ. אַ טאָג פֿאַר אַ געזינט פֿון 6 מענשען האָט מיר געזאָגט „גיט מיר נישט קיין קוילען און נעהמט בעסער צו מיין יונגיל אין אַ חֵדֶר". אין אַ קעלער אויף סטעפּאָוואיער גאַס געהט ביי נאַכט צו אַ טאַטעצניק'ס אַ יונגיל אַ מְלַמֵד פֿאַר 20 קאָפּ. אַ חֹדֶש (מען קען זיך פֿאָרשטעלען, וואָס פֿאַר אַ מלמד דאָס איז און וואָס פֿאַר „תּורה" ער לערנט אוים). אָבגעבען דאָס יונגיל אין אַ חדר קען דער טאַטעצניק ניט — מען דאַרף צאָהלען צום ווענינסטען אַ „קערביל" אַ חדש, און וואו נעמט מען דאָס? — אַ סטאַראָוועשצניק'ס אַ מיידיל פֿון 7 יאָהר, וועל-

---

**) אין אַ קליין שטעדטיל נ. קאָוונער גוב. האָב איך געקענט אַ פּראָסטען קירזנער, וועלכער האָט יעדען טאָג בין מנחה למעריב געזאָגט פֿאַר אַ גרויסען עולם יודען עין-יעקב אָדער מדרש. צווישען די „תלמידים" זענען געווען פֿיעל בעלי-מלאכות.

*) Результат однодневной перенней Одессы 1 декабря 1892 года.

כע איז געגאַנגען אין דער „פֿאָרבערייטונגס קלאַס“ פֿון אַ פּראָפּעסיאָנס־שולע האָט געלערנט מיט דער עלטערער שוועסטער פֿון 13 יאָהר די רוסישע „אַזבוקאַ“. מעהר וויים די „לעהרערין“ אַליין נישט. און דאָס וואָס זי וויים ניט זי איבער גלייך דער שוועסטער. אַ שוסטער אויף קאָלאָנטאַיעווסקער גאַס, אַ בלינדליכער, אַ קראַנקער, וועלכער קען נור לייגען לאַטעס, און פֿערדינט 20 קאָפּ. אַ טאָג, האָט מיר מיט־גאווה בעוויזען אַ העפֿט פֿון זיין עלטערער מיידיל פֿון 9 יאָהר. עס האָט זיך געפֿונען אַ פֿריילין, וועלכע האָט געלערנט מיט דער מיידיל זיינער אומזיסט, איצט איז זי אָבגעפֿאָהרען פֿון אָדעס און דער שוסטער וואָלט וועלען די „גרויסע שרייבערקע“, ווי ער רופֿט זיין מיידיל, אָבגעבען ערגיץ אין אַ שולע. אָבער ווי דערשלאָגט מען זיך? ווער קען איהם, ווער וועט פֿאַר איהם בעטען? און אָהן בעקאַנטשאַפֿט, אָהן אַ „פּראָטעקציע“ איז אונמעגליך וואו עס איז אָנצוקומען...

איך וועל קיין מאָל ניט פֿערגעסען דעם נחת'דיגען, צופֿרידענען אויסזעהן פֿון דעם שוסטער ווייזענדיג מיר זיין מיידעלס העפֿט. ווי גרוים ער האָט זיך דאָס געהאַלטען מיט זיין „געכילדעטע“ טאָכטער, וואָס שרייבט אַזעלכע שענע אותיות און ציפֿער!

ווי טהייער מען שעצט אין די יודישע פֿינסטערע קעלערען די ליכטיגע שטראַהלען פֿון בילדונג! אָבער ווי ווייט די ליכטיגע שטראַהלען זענען פֿון די קעלערן און ווי זעלטען זיי שיינען אַהין אַריין!...

אין אָדעס זענען דאָ 10—12 שולען פֿאַר אָרימע קינדער, נאָר ביי אַזוי פֿיעל אָרימע קינדער, קענען געוועהנטליך נישט אַלע אָנקומען אין די שולען. פֿיעל קינדער, וואָס בעטען זיך אין די שולען, בלייבען הינטער'ן טהיר... פֿאָריגעס יאָהר זענען מעהר ווי 2000 אָרימע קינדער געבליבען „חוץ למחנה“, נישט אָנגענומענע אין די שולען. ווי פֿיעל קינדער זענען נאָך געבליבען אין די קעלערן, וואָס האָבען לכתחילה גאָר נישט געפּרובט בעטען זיך אין די שולען? — אין אָדעסער תלמוד־תורה זענען דאָ סך־הכל 828 קינדער *) (פֿאַר גאַנץ אָדעס!). זעלבסט פֿערשטענדליך, אַז נור אַ גאַנץ קליינער פּראָצענט קינדער פֿון די אָרימע קוואַרטאַלען ווערען צוגענומען אין די תלמוד־תורה. פֿון גאָספּיטאַלנער גאַס, למשל, אויף וועלכער מען האָט פֿערשריבען 4097 אָרימע, זענען געוועזען אין תלמוד־תורה 21 קינדער; פֿון מאַלאַראָסיסקע גאַס מיט 2878 אָרימע נור 7 קינדער; פֿון קאַרטאַמישעווסקע גאַס מיט 2108 אָרימע 10 קינדער; קאָסטעצקע גאַס מיט 2000 אָרימע 12 קינדער; פֿון וואָילפֿעווסקי־פּערעאולאָק (דער אָרימסטער אין אָדעס) מיט 1562 אָרימע נור 2 קינדער.

און די טויזענדער קינדער, וועלכע ווערען נישט צוגענומען אין די שולען, וואַלגערן זיך אויפ'ן גאַס, אין די פֿינסטערע קעלערן, וואַקסען אָהן ערציהונג, אָהן בילדונג, בעקומען שלעכטע פֿערדאָרבענע מדות און בלייבען אייביג אונוויסענד, „בלינד“ און קיין הילף, קיין גייסטליכע הילף, איז פֿון קיינעם נישט דאָ...

די שווערע עקאָנאָמישע לאַגע פֿערערגערט וואָס ווייטער מעהר דעם גייסטליכען און זיטליכען צושטאַנד פֿון פֿאָלק. די בעסטע געפֿיהלען און געדאַנקען געהען אַוועק אויף זוכען די ביטערע פּרנסה, אויף האָרעווען אָהן אַ אויפֿהער, אויף דאָס שטענדיג „באָרגען און זאָרגען“. אינטערעסירען זיך מיט אַ רעיון אַ יואָסער עס איז, מיט אַ גייסטליכען ענין — אויף דערויף איז נישטאָ ניט קיין צייט, ניט קיין לוסט, ניט קיין געדולד.

ויצענדיג אין דחקות און אין נויט, קענען דען קריכען אין קאָפּ „זייטיגע“ פֿראַגען אויסער דער גלייכער פֿראַגע: וואו קריגט מען עטוואָס צו פֿערדינען? הונגער זוכט נור ברויט, און אַלעס, וואָס גיט נישט דאָס ברויט, איז אַ „זייטינע זאַך“, צו וואָס עס ציהט דאָס האַרץ נישט.

מיט פֿיעל אָרימע האָב איך געפּרובט רעדען וועגען די אידעען, וועלכע לעבען יעצט אין יודישען פֿאָלק, למשל וועגען ציוניזם. זעלטען ווער עס אינטערעסירט זיך דערמיט, זעלטען ווער עס פֿערשטעהט דאָס ריכטיג און נאָך זעלטענער ווער עס גלויבט אין דערויף. פֿיעל ווייסען גאָר נישט וואָס דאָס איז פֿאַר אַ „נייעס“ און הערען דעם נאָמען צום ערשטען מאָל. אין די אַלע 700 פֿאַמיליען האָב איך געפֿונען נור איינעם, וועלכער איז פֿערשריבען אין אַ ציוניסטישע חברה. ער איז אַ סטאַראָוועשצניק, אַ שרעקליכער קבצן, פֿערדינט 25—30 קאָפּ. אַ טאָג, וואָהנט אין אַ פֿינסטערן קעלער. נעבען טהיר הייננט אַ פּושקע מיט ווייסע אותיות „תקות־ציון“. נאָך אַזעלכע פֿאָלקס־ציוניסטען האָב איך אין מיינע „אוצאַסטקעס“ נישט בעגעגנעט. פֿיעל פֿערשטעהען די אידעע משונה'דיג — „מען קלייבט געלד, 40 קאָפּ. ביי יעדערען, אָבצוקויפֿען ארץ־ישראל“ — צוויי אָרימע האָב איך געטראָפֿען, וואָס ווייסען גוט, וועגען רעיון פֿון ציוניזם, אָבער זיי גלויבען נישט אַז דאָס וועט אין גיכען מקוים ווערען. איינער, אַ ליטווישער יוד, וואָס איז שוין 14 יאָהר אין אָדעס, האָט מיר געזאָגט: „אודאי איז ציוניזם אַ גוטע זאַך. וועלכער יוד וויל דאָס נישט „סוואָבאָדע?“ אָבער ווען וועט דאָס אַרויסקומען? איידער עס וועט קומען די נחמה, וועט אַרויס די נשמה“...

דער אַנדערער, אַ קוישען־טרעגער, אויך אַ ליטווישער יוד, האָט געזאָגט: (זיינע אייגענע ווערטער). ציוניזם איז אַ גרויסער ענין, דאָס וועט אפֿילו נישט אַרויסקומען פֿאַר אונז און ניט פֿאַר אונזערע קינדער. אָבער ווען נישט איז, וועט דאָס געשעהן, פֿאַר'ן כלל איז דאָס אַ וויכטיגער „אינטערעס“, אָבער פֿאַר'ן פּרט טויג דאָס נישט. דער פּרט שטאַרבט פֿאַר אַלעמען אין די אויגען, און קיינער טהוט פֿאַר איהם גאָר נישט“...

אַזוי פֿערשטעהען יודישע פּראָלעטאַריער ציוניזם. אפשר איז פֿערהאַן אין די צוויי פּראָלעטאַריער־מיינונגען, וואָס איך האָב דאָ געבראַכט, אַ געוויסער טהייל אמת, און עס איז כדאי, אַז די ציוניסטען אין זייער אַרבייט זאָלען האָבען אין זין די עקאָנאָמישע לאַגע פֿון פֿאָלק אויך... כל זמן הונגער און נויט וועלען נישט אַרויסגעטריבען ווערען פֿון די יודישע אָרימע הייזליך, וועלען קיין אַנדערע פֿראַגען אויסער דער „ברויט־פֿראַגע“ ניט אינטערעסירען די אומגליקליכע איינוואָהנער פֿון די הייזליך...

מיין „ערצעהלונג“ וועגען די יודישע אָרימקייט אין אָדעס איז געענדיגט. איך בין מודה, אַז נישט די גאַנצע אָדעסער אָרימקייט איז מיר געלונגען צו בעשרייבען אין מיין אַרטיקעל. וויפֿיעל פֿינסטערע ווינקלען, חושך'דיגע לעכער זענען געבליבען נישט פֿערצייכענט? וויפֿיעל אָנגעוועהטיגטע הערצער זענען נישט ענטדעקט געוואָרען? וויפֿיעל אומגליקליכע ליגען בעהאַלטען און מען שעמט זיך גאָר זיי מגלה זיין פֿאַר אַ אונבעקאַנטען מענשען! אָבער עס איז גענוג די טרויעריגע שרעקליכע צרות, וואָס מען האָט אונז אויסדערצעהלט, די אימה'דיגע פֿאַקטען פֿון דחקות, נויט, עקספּלואַטאַציע און ז. וו., וואָס מיר האָבען פֿערצייכענט ביי 6000 פֿאַמיליען, אַז מען זאָל בעקומען אַ ריכטיגען בעגריף וועגען דער אונגעוועהנליך־גרויסער יודישער אָרימקייט אין אָדעס.

---

*) Отчетъ попечительнаго совѣта одесской „Талмудъ-Торы“ за 1899 г.

"מע לעבט דען, מע מאטערט זיך"!... האט מיר געזאגט א יונגער מאן, א ארבייטער וואס זיצט אהן ארבייט. און דאס איז ריכטיג געזאגט געווארען וועגען אלע פערשריבענע צעהנדליגע טויזענדער נפשות. אזא שווערעס, יסורים'דיגעס, פערביטערטעס לעבען איז באמת גאר קיין לעבען נישט. יעדער טאג בריינגט נייע צרות און יעדע צרה — נייע וועהטאגען — "אונזער לעבען איז א 'תוכחה"... — האט מיר געזאגט אין א קעלער א פוילישער יוד, א טאצעצניק. און די 'תוכחה זעהט מען אין יעדער ארימע פאמיליע. אין די 700 וואהנונגען, וואס איך האב בעזעהן, האב איך איין פרעהליכען פנים נישט געזעהן, איין צופרידענעם מענשען נישט געטראפען. שטענדיג פערדאגה'טע, פערקימערטע, אויסגעמאטערטע, אויסגעהונגערטע פנים'ער! כסדר זעהט מען נור צרות און צרות, איין שטראהל נחת נישט, איין שיין פריידע נישט — און אזוי איז זייער גאנץ לעבען...

"מיט וואס" קען מען העלפען די אלע טויזענדער ארימע? "וואו" און אין "וואס" איז פאר זיי א ישועה? "ווי" קען מען גרינדליך פערבעסערן זייער עקאנאמישע און מאראלישע לאגע?

אויף די פראגען איז שווער צו ענטפערן...

מענדיל לעווין.

אוים גאליציען.

א.

ביי אונז, ד. ה. אין אונזער יודיש וועלטיל איז איצט גאנץ שטיל און רוהיג, כמעט אזוי שטיל ווי אויפ'ן בית־עלמין. דער קאמיטעט, וועלכער איז אויסגעקליבען געווארען זייט מעהר ווי א יאהר ביי דער "צווייטער" אסיפה פון גאליצישע קהלות אין לעמבערג, 20 יאהר נאך דער ערשטער" אסיפה, האט פון זיך נאך נישט געגעבען עד־היום קיין סימן פון לעבען, און, דאכט זיך, ער האט זיך גוט אויסגעבעט זיין נעלענער אויף צו שלאפען ווייטער 20 יאהר, ביז ס'וועט אם־ירצה־השם זיין א "דריטע" אסיפה. אויך דער קאמיטעט, וועלכער איז אויסגעקליבען געווארען אין וויען א האלב יאהר שפעטער פון דער חברה "בני ברית", כדי צו זארגען פאר די פערבעסערונג פון דער יודישער לאגע אין גאליציען, האט, ווי ס'זעהט אויס, ביז איצט אויך נאך קיין צייט נישט געהאט צו אנהויבען עפּיס טהון. די פארלאמענטען פון עסטרייך און פון איהרע איינצעלנע מדינות (דער רייכס־ראטה און די לאנדטאגע) זענען געשלאסען און מען הערט נישט קיין אנטיסעמיטישע דרשות געגען יודען. קיין נייע "קלויסטערגעשיכטען" האבען זיך אין דער לעצטער צייט צורופעלינג אויך נישט געטראפען, און אן די אלטע וואלטען מיר אויך שוין לאנג פערגעסען, ווען עס וואלט אונז אן זיי נישט געוועזן דערמאנען גאר א מיאוס'ע מעשה:

די לעזער פון "יוד" וועלען געוויס נאך געדענקען די "קלויסטער־געשיכטע" פון וויעליטשקא, אז פויערים האבען אוועקגעפיהרט א יודיש מיידיל פון פאטער'ס הויז און זיי געבראכט קיין קראקוי, וואו מען האט זי געטויפט. דער פאטער פון מיידיל האט אנגעקלאגט די פויערים וועגען קינדעררויב, נאר די פויערים זענען ביי דעם פראצעס בעפרייט געווארען און דוקא מיט הילף פון א יודישען אדוואקאט...

נעגען דעם דאזיגען גזר־דין, וועלכע די בעפרייטע פויערים האבען צו פערדאנקען זייער יודישען אדוואקאטען ד"ר באדער אין קראקוי, האט דער קריסטליכער פראקוראר אנגעגעבען איין אפעלאציאן, און עס איז נאך מעגליך אז עס וועט קומען צו א נייעם פראצעס.

אין דער מעשה פון דעם מיידיל אראטען און אנדערע קלויסטער־געשיכטען זענען מיר אויך איצטער דערמאנט געווא־ען בשעת דער אגיטאציאן פאר די וויבארעס אין גאליצישען לאנדטאג. שבת־צו נאכט דעם 30 אויגוסט האבען מיר געהאט א יודישע וועהלער־פערזאמלונג אין קראקא. אין דער פערזאמלונג האט אויך א רעדע געהאלטען דער סאציאליסטישער דעפוטאט דאשינסקי, וועלכער קאנדידירט איצט אין לאנדטאג און האט די איינציגע האפנונג אויסגעקליבען צו ווערען, ווען יודען וועלען פאר איהם אבגעבען זייערע שטימען. אלס בעווייז, אז עס געהט די יודען שלעכט און קיינער אינטערעסירט זיך נישט צו שיטצען זייערע מענשענרעכטע, האט ער אנגעפיהרט דעם פאל אראטען.

קראקוי, מוזט איהר וויסען, איז א מערקווירדיגע שטאדט, ווען משה רבנו אליין קומט אראב פון הימעל און וויל האלטען א דרשה אין קראקוי, געפינט איהר נישט א מנין יודען, וואס זאלען אוועקלאזען דאס געשעפט, אדער אוועקלעגען די קארטען, דאמינא אדער שאך־שפיעל אויף א שעה. קוים אבער הערט זיך פון א "וואהל", אדער פון א "וועהלערפערזאמלונג", וועט א קראקויער יוד נישט קוקען אויף געשעפט, ער וועט אייך אפילו דאן מוחל זיין דאס שפיעל און צוזאמענגעהמען ווייב און קינדער און די משרתים פון געוועלב און לויפען הערען אביסיל פאליטיק.

אויך די לעצטע פערזאמלונג איז געוועזן קעפ אויף קעפ, יודען מיט בארד און פאות און געגאלטע, אלטע און יונגע, יונגע לייט פון גימנאזיום און אוניווערזיטעט און חסידישע בחורים פון קלויז ארוים, יונגע מיידליך און אלטע ווייבער און אלעס האט געפאטשט "בראווא!" און זיך אנגעשריגען ביז צום הייזעריג ווערען — אזוי באלד זיי האבען דערהערט דאס ווארט אראטען. מען האט זיי אויפגעריהרט איין אלטע וואונד, וואס טהוט שרעקליך וועה, רייסט ביים הארצען און לאזט אפשר מעהר ווי איין פאטער פון דערוואקסענע מיידליך נישט שלאפען רוהיג א נאכט.

אויב דער סאציאליסטישער קאנדידאט קען היילען די דאזיגע וואונד, דאס איז נאך א גרויסע שאלה. מיך דאכט, אז צו דער מכה, וועלכע איז אין מערב־גאליציען און בעזונדערס אין דער געגענד פון קראקוי און אין קראקוי אליין שטארק פערברייטעט, איז נור פארהאן איין רפואה, איין מיטעל, מיט וועלכען מען מוז זיך אבער בעדינגען פריהער איידער די מכה קומט: די ערציהונג.

איך און פיעל פון מיינע בעקאנטע האבען אפט געהאט די געלעגענהייט צו בעמערקען, מיט וואס פאר פערוואונדערונג א יודיש פרייליין האט געהערט, ווען מען האט איהר דערצעהלט פון א יודישער געשיכטע, ד. ה. אז יודען, דאס פערארכטעטע פאלק, וואס זייערע חסידישע פאנאטישע עלטערן געהערען צו איהם, האבען אויך א היסטאריע און דוקא אזא פערגאנגענהייט, מיט וועלכער זיי דארפען זיך נישט שעמען. אפט האט זיך ארויסגעוויזען, אז א יודיש מיידיל, וועלכע האט נור דאס גערינגסטע גייסטיגע אינטערעס איז ביים איבערלעזען פון איין באנד "גרעטץ" געווארען העכסט בעגייסטערט און אנגעהויבען ליעבען די יודען און דאס יודענטהום. א גו, פריוואט נור און פרעגט א קראקויער יוד, דעם שענסטען און פיינסטען בעל־הבית, אויב ער האט זיך אמאל אינטערעסירט זיין טאכטער בעקאנט צו מאכען מיט דער יודישער געשיכטע! און ער וויים גאנץ גוט, אז זיין טאכטער איז "געבילדעט", אז זי איז אבאנירט אין לייה־ביבליאטהעק, אז זי לעזט אויף א מאסע ביכער, נאר

וואס זי לעזט — פרעגט איהם בחרם, דאס איז שוין נישט זיינע און נישט זיין באבעס דאגה!

ווען דער „פאל אראטען" האט זיך נעטראפען, האט מען געהערט אין שטאדט, אז אלע פרומע בעלי בתים האבען פערבאטען זייערע טעכטער פויליש רעדען, אויב דער אסור בעשטעהט נאך, און ווי ווייט ער איז א סגולה פאר דער אויבען דערמאנטער מכה, ווייס איך נישט, איך ווייס נור, אז פון 25 טויזענד יודען אין קראקוי זענען נור דריי, איינציגע דריי פרייליינס אדער פרויען איינגעשריעבען אין דער יודישער ביבליאטהעק „עזרא" און נעהמען פון דארט יודישע ביכער צו לעזען, בעת די פוילישע לייה־ביבליאטהעקען מאכען גלענצענדע געשעפטען, און יודישע טעכטער, וואס טארען שבת נישט טראגען קיין שירם ביים שפאצירען געהען, טראגען זיך ארום אנשטאט א שירם מיט „ראמאנען", אויס וועלכע זיי לערנען זיך אויס פעראכטען זייער פאלק און זייער חסידישע סביבה.

עס איז נישט כדאי מוציא־שם־רע זיין אויף יודישע טעכטער, נאר אמת איז, אז די יונגע מיידילשע פאנטאזיע, וואס שטרעבט און בייגקט נאך העכערען, איידעלערען, ציהט זי ארויס ווייט, העט ווייט, הינטער מויערן, וואו ס'איז די אומגליקליכע עלטערן נישט מעגליך מיט איהר צו רעדען אפילו דורך א שפארע פון דער וואנד...

נאר וואס ארט דאס א קראקויער יודען? איהר גיט איהם נור „וויבארעס" און אסיפות מיט „קאנדידאטען־רעדען", און אז איהר וועט איהם דערמאנען דעם הארצרייסענדען „פאל אראטען", וועט ער געבען א טיעפען זיפץ, ער וועט זיך גוט אנפאטשען „בראווא!" און אהיימגעהען און — פערגעסען אן אלעס, גלייך ווי ס'וואלט גאר נישט געוועזען.

מ. הענעס.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. *** אין די לעצטע זיצונגען פון פארלאמענט איז אנגענומען געווארען א פארשלאג פון די אנטיסעמיטישע דעפוטאטען צו ענדערן די פאראגראפען 59 און 60 פון דער געווערבע־ארדנונג, וועלכע בעציהען זיך אויף דעם קליינעם הויזיר־האנדעל און אויף ראטען־געשעפטען. דער פארשלאג בעדארף נאך קומען אין הערערנהויז און אין פאל ווען ער זאל דארט אויך אנגענומען ווערען וואלטען טויזענדער יודישע פאמיליעס וועלכע לעבען פון הויזירען דעם לעצטען ביסען ברויט פערלוירען. געגען דעם געזעץ זענען שוין געווען פיעלע פראטעסטען אין וויען און אין לעמבערג ביי פערזאמלונגען וועלכע דער „יודישער פאלקספעראיין" אין וויען האט צוזאמענגערופען. פאריגען זונטאג האט די קראקויער חברה פון יודישע ארבייטער און האנדעלס־אנגעשטעלטע „אחדות" געמאכט איין אסיפה ביי וועלכער עס זענען געוועזען עטליכע הונדערט סוחרים און קרעמער. עס איז אנגענומען געווארען איינשטימיג א רעזאלוציאן וועלכע פראטעסטירט געגען דעם נייעם געזעץ. די אסיפה האט נאך בעשלאסען: א) צו דערלאנגען א בקשה מיט מאסען־אונטערשריפטען פון אגענטען, הויזירער און קליינע בעלי־מלאכות אין גאליציען און בוקאווינא, צום האנדעלס־מיניסטער און צו דער האנדעלסקאמער; ב) א צווייטע בקשה מיט דעמזעלבען אינהאלט זאל דערלאנגט ווערען פון דעם פערבאנד פון אלע חברות פון יודישע האנדעלס־אנגעשטעלטע צום הערערנהויז; ג) אין גאליציען און בוקאווינא זאלען אבגעהאלטען ווערען פאלקספערזאמלונגען וועלכע זאלען פראטעסטירען געגען דאס פארגעשלאגענע געזעץ. די פערזאמלונג האט אויך בעשלאסען אויסצודריקען די אונצופרידענהייט מיט די יודישע דעפוטאטען פון גאליציען וועלכע האבען נור אין זין זייער פערזענליכען כבוד און אינטערעסירען זיך גאר ניט פאר יודישע אינטערעסען.

ווי מען שרייבט פון וויען האט דער „יודישער פאלקספעראיין" אנגעהויבען זאמלען אונטערשריפטען צו איין מאסען־פעטיציאן וועלכע זאל איבערגעבען ווערען דעם הערערנהויז גלייך ביי זיין ערעפנונג אנהויב נעכסטען מאנאט. מען האפט אז דארט וועלען זיך געפינען איידעלע מענשען מיט געפיהל פון יושר און רחמנות, וועלכע וועלען נישט דערלאזען אז טויזענדער פאמיליעס וועלכע לעבען פון קליינעם האנדעל דורך אגענטור און הויזירען זאלען פלוצלינג פערליערען זייערע פרנסות און שטארבען פון הונגער.

*

רוסלאנד. = דער מיניסטער פון פאלקסבילדונג האט צושיקט צו די אוניווערזיטעטען איין צירקולאר, וועלכער בעשטימט די צאהל פון יודישע סטודענטען פאר די אוניווערזיטעטען אין פעטערבורג און מאסקווא אנשטאט די פריהריגע 3 פראצענט 2, אין חארקאוו, קאזאן, טאמסק, יוריעוו אנשטאט 5 פראצענט 3, אין אדעס, קיעוו, ווארשא אנשטאט 10 פראצענט 7.

= אין מאסקווער אוניווערזיטעט האט מען בכלל צוגענומען סטודענטען 945 מאן און דארונטער יודען נור 2 פראצענט — 19 פערזאן. אין חארקאווער טעכנאלאגישען אינסטיטוט האט מען צוגענומען 233 קריסטען און 7 יודען. צו די עגזאמענס זענען געקומען 430 מאן און פון זיי 90 יודען. אין חארקאווער אוניווערזיטעט האט מען צוגענומען 258 קריסטען און 7 יודען. די אוניווערזיטעט האט בעשלאסען צו בעטען ביים מיניסטער, מען זאל צונעהמען נאך 5 יודען, וואס האבען געענדיגט גימנאזיע מיט גאלדענע מעדאליען.

= דער קאמיטעט פון דער אדעסער אבטהיילונג פון דער חברה צו פערברייטען בילדונג צווישען יודען האט בעקומען איין ערלויבניש צו עפענען אין אדעס א שולע אויף לערנען לייענען און שרייבען און בעשלאסען זי צו עפענען אין שטאדטטהייל מאלדאוואנקא. די שולע וועט זיין פאר 100 קינדער בערך פון 7—10 יאהר, וועלכע וועלען לערנען נישט צוזאמען, נאר זיך בייטען נאך א געוויסע צייט.

= דיזעלבע אדעסער אבטהיילונג האט בדעה מיט הילף פון איינעגע נדבנים צו סטארען זיך וועגען עפענען אין אדעס א פריוואט גימנאזיום פאר יודען

= די „סיעווזאפאד' סלאווא" איז מודיע, אז גראף טשאפסקי דער גאלאווא אין מינסק האט אויסגעפועל'ט, אז די ערשטע פינף יאהר זאל מען אין די נייע האנדעלסשולע אין מינסק צונעהמען יודען אהן א שום בעגרענצונג און נאכהער זאל מען ביסליכווייז פערקלענערען די צאהל פון די יודישע שילער ביז אויף 40 פראצענט.

= אין מעדיצינישען אינסטיטוט פאר פרויען האט מען דאס יאהר צוגענומען 265 סטודענטקעס און צווישען זיי 10 יודישע. דער רוב פון די צוגענומענע יודישע סטודענטקעס האבען גאלדענע מעדאליען.

= די „נאוואסטי" דערצעהלט די דאזיגע מעשה: א קיעווער דאקטאר א יוד ל. ע. בראדסקי איז ארויסגעפאהרען מיט דער פאמיליע אויפ'ן זומער אין דארף סוואטאשין. ה' בראדסקי האט געמיינט, אז דער טיטעל „דאקטאר" גיט איהם דאס רעכט צו וואהנען אויפ'ן דארף אהן א בעזונדער ערלויבניש. נאר איינעגע טעג נאך זיין קומען איז געקומען צו איהם דער פריסטאוו פון דארף און פערלאנגט פון איהם צוצושטעלען א בעזונדער ערלויבניש, אז ער מעג וואהנען אין דארף, אדער ארויסצופאהרען מיט'ן גוטען ווילען, אויב ער וויל נישט ווערען ארייגעזעצט. ה' בראדסקי האלטענדיג אז די פאדערונג פון דער פאליציי איז געגען רעכט, איז געבליעבען וויטער זיצען אין דארף. אין א פאר טעג איז נאך א מאל געקומען דער פריסטאוו און מודיע געווען דר. בראדסקי'ן, אז ער איז ארעסטירט און האט איהם אוועקגעשיקט מיט'ן עטאפ קיין קיעוו. איינעגע טעג שפעטער האט מען אוועקגעפיהרט קיין קיעוו דר. בראדסקי'ס קינדער פון 1 און 2 יאהר, חאטש איינער האט געהאט היץ און נישט געדארפט ארויסגעהען פון שטוב.

דער „וואסחאד" בעמערקט דערויף, אז דאס יאהר האט די דעמיעווקער פאליציי (נעבען קיעוו) געהאט ארויסגעשיקט פון דערפער נאך 2 יודישע דאקטוירים, נאר זי איז אבגעהאלטען געווארען דורכ'ן סענאט, אבער ווי עס זעהט אויס טהוט זיך וויטער די פאליציי איהר'ס און שיקט ארויס פון דארף יודישע דאקטוירים און אפילו זייערע קליינע קינדער.

= דעם „נאווו' ווערעמיא" דעפעשירט מען אויס קיעוו, אז ביז איצט פלעגט די פאליציי צונעהמען ביי יודען, וועלכע האבען נישט דאס רעכט צו וואהנען אין קיעוו, זייערע פעסער און זיי נייטהען גלייך ארויסצופאהרען פון קיעוו. די פעסער פלעגען ווערען אבגעשיקט דארט, וואו זיי זענען געווען ארויסגעגעבען. אבער אזא ארדנונג האט נישט געבראכט צום צוועק. די גובערנסקע פראוולעניע האט דערום איצט בעשלאסען, אז אלע יודען, וועלבע האבען נישט דאס רעכט צו וואהנען אין קיעוו, סיי זיי האבען פעסער סיי נישט, ארייןצוזעצען אין טיורמע און ארויסצושיקען מיט'ן עטאפ אין די ערטער, וואו זיי זענען צוגעשריעבען, און זיי ארויסצוגעבען די פעסער ערשט נאכדעם, ווי מען וועט זיי משפט'ן דערפאר, וואס זיי זענען ארויסגעפאהרען אויסער דער טשערטא. אזא ארדנונג, האפט מען, וועט יא העלפען, אז יודען זאלען נישט עובר זיין דאס געזעץ.

= ווי מיר האבען מודיע געווען האט דר. שירמאן אין יעליסאוועטגראד געבעטען וועגען איין ערלויבניש צו עפענען איין פריוואט גימנאזיום פאר יודען און מען האט איהם אבגעזאגט דערפאר ווייל עס ווערט איצט בעקלערט די פראגע, אויב יודען האבען דאס רעכט צו עפענען פאר זיך גימנאזיען. איצט האט דר. שירמאן דערלאנגט איין פראטעסט אין סענאט, אין וועלכען ער בעציהט זיך אויף דאס געזעץ: אז יעדער רוסישער אונטערטהאן, וועלכער איז איין עהרליכער מאן און בעזיצט א געוויסע בילדונג, האט דאס רעכט צו עפענען שולען. אויסער דעם בעציהט זיך דר. שירמאן נאך אויף דאס געזעץ, לויט וועלכען יודישע קהלות און איינצעלנע מיטגליעדער פון זיי האבען דאס רעכט צו עפענען שולען ספעציעל פאר יודישע קינדער.

= דער בעפאלמעכטיגטער פון די יודישע איינוואָהנער אין אָדעסער שטאָדטטהייל מאלדאוואנקע האט דערלאַנגט אַ ביטע צום גאָראָדסקאָי גאָלאָווא אין וועלכער ער פערלאַנגט אַז מען זאָל אַסיגנירען 6000—7000 רובל פון דער קאראבקע אויף אַ יודישע שולע אין דעם געגענד פון די גאַסען מיעשצאנסקע, האספיטאַלנע און פראכאראווסקע. די איינציגע יודישע שולע וועלכע געפינט זיך אין דעם געגענד ווערט איבערגעטראָגען אויף איין אַנדער אָרט, און דאַדורך וועלען פיעל הונדערטער אָרימע יודישע קינדער נישט האָבען די מעגליכקייט צו לערנען זיך וואָס עס איז. אין 1899 און 1900 יאָהר האט מען פון 1855 קינדער וועלכע האבען געוואָלט איינטרעטען אין די 4 אָדעסער יודישע שולען וואָס ווערען אויסגעהאַלטען פון דער קאראבקע צוגענומען נישט מעהר ווי 551 און די איבריגע 1304 האט מען געמוזט אָבזאָגען וועגען מאַנגעל אין פלעצער. באמת בלייבען נאָך אַ סך אַ גרעסערע צאָהל יודישע קינדער אין דעם שטאָדטטהייל אָהן אַ שום בילדונג, ווייל עס פעהלט פלעצער אין די יודישע שולען.

*

דייטשלאנד. — דער העכסטער געריכטסהאָף אין דייטשלאַנד האט לעצטענס ארויסגעגעבען אַ וויכטיגען בעשלוס אין אַ משפט, וועלכער איז נוגע יודען. ווי עס איז ידוע, האט דער בעוואוסטער אַנטיסעמיט גראף פיקלער געהאלטען עפענטליכע רעדען, אין וועלכע ער האָט פערלאַנגט, אַז מען זאָל די יודען ארויסיאָגען פון דייטשלאַנד און זיי שלאָגען. 2 מאָל איז פיקלער געמשפט געוואָרען דערפאַר, „וואָס ער רייצט אָן איין טהייל פון דער בעפעלקערונג געגען דעם אַנדערען", און ביידע מאָל איז ער אַרויס ריין. אויף דעם לעצטען פסק פון געריכט האָט מען דערלאַנגט אַ פּראָטעסט צום העכסטען געריכטסהאָף, וועלכער האָט איהם מבטל געווען איבער די דאָזיגע טעמים:

דאָס געריכט האָט פריינעשפּראָכען דעם בעשולדיגטען דערפאַר, וואָס זיינע אויסדריקען אין זיינע רעדען האָבען אַזוי ווייט אַריבערגעכאַפּט די מאָס, אַז זיי האָבען נישט געקענט ווירקען אויף די צוהערער און זיי ברינגען צו רציחות. מען דאַרף אָבער געדענקען, אַז די רעדען פון בע'שולדיגטען האָבען געווירקט נישט נור אויף די צוהערער בשעת דער פערזאַמלונג, נאָר אויך אויף אַנדערע וועלכע האָבען געלייענט זיינע רעדען. די צאָהל פון די מענשען אויף וועלכע די רעדען פון דעם בעשולדיגטען האָבען געווירקט, איז דערום פיעל גרעסער, ווי דאָס ערשטע געריכט מיינט. אויסערדעם האָט דאָס ערשטע געריכט זיך נור גערעכענט מיט דער ווירקונג, וואָס די רעדען האָבען געמאַכט אויף די קריסטען און נישט אויף די ווירקונג, וועלכע זיי האָבען געמאַכט אויף די יודען, וואָס האָבען זיך געפיהלט בעליידיגט און בעאונרוהיגט דורך זיי און מיט דעם ווערט זייער רעכט אויף אַ פריעדליך לעבען בעגרענצט, אַפּילו אין דעם פאַל, ווען די רעדען האָבען גאָר נישט פועל געווען אויף די קריסטליכע איינוואָהנער.

*

ענגלאנד. = ציוניסטישע נייעס. פון קאָנסטאַנטינאָפּעל טעלעגראַפירט מען אין „דזשוּאיש כראָניקל", אַז דר. הערצל דאַרף אין גיכען ווידער בעזוכען די טערקישע הויפּטשטאָדט.

די באַנק, שרייבט מען, וועט ווערען געעפענט אין חודש סעפּטעמבער.

צום פּראָגראַם פון קאָנגרעס בעמערקט „דזשואיש כראָניקל", אַז דער 5-טער קאָנגרעס האָט נור אייגענטליך 3 ארבייטס-טעג, ווייל פרייטאג וועט זיין די זיטצונג נור ביז 3 אַ זייגער און שבת וועט זיך ווידער עפענען דער קאָנגרעס נור אין אָוועגד.

מַיין זֵיידֶענְס בְּרָכָה.

נָאךְ דֶער סְעוּדָה פַאר כָּל נִדְרֵי,
פְלֶעגְט מִיךְ בֶּענְשֶׁען דַאן מַיין זֵיידֶע;
אוֹיף מַיין קֶעפִּיל פְּלֶעגְט עֶר לֶעגֶען
זַיינֶע דַארֶע הֶענְד דִי בֵּיידֶע.

צוּגֶעטוּלְיֶעט צוּ זַיין קִיטֶעל
פְלֶעג אִיךְ צִיטֶערֶען אוּן הֶערֶען,
אוּן דֶעם זֵיידֶענְס חֲמַארְנֶע אוֹיגֶען
פְלֶעגֶען וֶוערֶען פוּל מִיט טְרֶערֶען.

„נוּ, מַיין קִינְד, אִיצְט קוּם אִין שׁוּל מִיט;
גָאט וֶועט אַל דָאס גוּטֶס שׁוֹן גֶעבֶּען.
זַיי אַ גוּטֶער, זַיי אַ פְרוּמֶער,
שְׁרַייבְּט עֶר אָן דִיר לַאנְג צוּ לֶעבֶּען.

אוּן מְקוּיָם אִיז גֶעוָוארֶען
אָט דֶער טְהֵייל פוּן זַיינֶע בְּרָכוֹת:
לֶעבֶּען לֶעבּ אִיךְ אִין יִסוּרִים,
כְּוַויים נִיט וֶועמֶען אוֹיף לְהַכְעִיס.

קְרַאנְק אוּן עֶלֶענְד נָאךְ פוּן קִינְדְהֵייט
אוּן אִין קֵיין זַאךְ קֵיין הַצְלָחָה,
אִיז מִיר נִמְאָס לַאנְג מַיין לֶעבֶּען,
דָאךְ עֶס גִילְט מַיין זֵיידֶענְס בְּרָכָה.

לַאנְגֶע יָאהְרֶען — אוּן אִיךְ הָאבּ זֵיי,
נָאר דֶערְצוּ אוֹיךְ לַאנְגֶע שְׁמֶערְצֶען;
יֶעדֶען טָאג — אַ נַייֶעס אוּנְגְלִיק,
נַייֶע וואוּנְדֶען אִין מַיין הֶערְצֶען.

זֵיידֶע, הָאסְט גֶעמֵיינְט צוּ גוּטֶען
אוּן דַיין בְּרָכָה הָאט גֶעוָאלְטֶען,
אָבֶער, זֵיידֶע, מִיט דַיין בֶּענְשֶׁען
הָאסְט דוּ מִיךְ דָאךְ גָאר פֶערְשָׁאלְטֶען!

ניו-יאָרק, יוסף יפה.

די ברילען.

ערצעהלונג.

פון מ. ספעקטאר.

I.

אַ שלעכט ביטער יאָהר האָט שרה-פעסי איבערגעלעבט: איהר טאָכטער פריידיל פון קינדבעט אָן הערט ניט אויף צו קרענקען, ביים עלטערען זוהן איז ווידער אַ קינד געשטאָרבען, איהר מאַנס געשעפטען נעהען שוין אויך ניט אַזוי גוט ווי אַמאַל, און דערצו האָט ער נאָך בעקומען רעוומאַטיזם אין די פיס,—אַ יאָהר פון דאָקטוירים מיט רעצעפּטען.

זינט שרה-פעסי לעבט, טראַכט זי פון אַ גליקליך, רוהיג לעבען, צום סוף האָט זי נאָך איין גוטען טאָג ניט געהאַט. ווען זי איז נאָך אַ מיידיל געוועזען, איז געשטאָרבען איהר יונגע שוועסטער, וועלכע זי האָט אַזוי ליעב געהאַט. אַ יאָהר נאָך איהר חתונה איז געשטאָרבען איהר טאַטע, זי איז שוין דאַן געוועזען אויף דער צייט און געהאַט אַ שווער טראָגען. דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען אַ מעשה פון „האָבען", זויגען און בעגראָבען. דערנאָך ווידער טראָגען און האָדעווען קינדער. צוויי קינדער האָט זי מפּיל געוועזען, פיער זענען נעשטאָרבען און זעקס לעבען ביז הונדערט און צוואָנציג יאָהר. וויפיעל געזונד, וויפיעל טרעהרען און וויפיעל האַרצוועהטאָג האָט זי געהאַט פון די קינדער! ניט קיין שרה-פעסי,—אַ שפּענדיל איז פון איהר געבליבען, נאָר געלויבט גאָט זיי געשטעלט אויף די פיס. זי האָט אַלץ געטראַכט: די קינדער וועלען אויסוואַקסען, וועט זיך איהר אָנהויבען לעבען רוהיגער און גליקליכער, צום סוף האָט זי פון זיי מעהר צרות ווי קליינערהייט. פעריל האָט חתונה געהאַט ניט פאַר איהר גלייכען, און עס איז ביי איהר קיין שלום-בית ניט דאָ, ברוך'ל ליעבט זיך מיט אַ שוסטערס אַ מיידיל, גיטעל וויל נאָר ניט חתונה האָבען און וויל אַוועקפאָהרען שטודירען, יענקיל איז גאָר קיין יוד ניט און פיהרט אַ גוישע שטוב, פון איהר עלטערען זוהן וואָלט זי געהאַט נחת—אַ לייטישע שנור מיט אַ יודיש הויז, האַלטען זיך אָבער ביי זיי קיין קינדער ניט, און פון בריינדלין וואָלט זי אוודאי געהאַט נחת, איז זי, נעביך, שטענדיג קראַנק. צרות און צרות שיקט איהר גאָט צו יעדעס יאָהר, זי האָט שוין קיין כח ניט צו לעבען.

אין דעם אַלעמען דערמאַנט זיך שרה-פעסי, ווען די ימים-נוראים פלעגען נאָהענט קומען, דאַן גיט זי זיך אָב חשבון פון אַלעם, וואָס גאָט האָט מיט איהר געטהון אין איהר גאַנץ לעבען. זאָל זי דערלעבען די ימים-נוראים,—פלעגט זי זיך טראַכטען,—וועט זי איינ-

לענגען די וועלט, זי וועט אין שול מרעיש־עולם זיין און זיך איינ־שפארען, אז ער וועט זי מוזען אויסהערען און ער וועט איהר מוזען געבען א גוט קוויטיל פון געזונד, שפע, פרנסה און הצלחה מיט אלעם גוטען פאר איהר מאן און קינדער מיט די אייניקליך. זי וועט איהם ניט אבלאזען, זי וועט איינרייסען די שול, זי האט שוין קיין כח ניט איבערצוטראגען די אלע צרות, וואס ער שיקט איהר צו, ער וועט מוזען מיט זיין גרויס גערעכטיגקייט זיך מרחם זיין אויף איהר...

און ווי עס האט זיך נור אנגעהויבען דער ראש־חודש אלול, האט שרה־פעסי איינגעבונדען אין א פאטשיילע איהר גרויס קרבן־מנחה, די ש"ס־תחינות, דאס מענה־לשון מיט איהרע ברילען און אנגעהויבען יעדען טאג לויפען פריה אין שול אריין. קיין איינציג מאל האט זי ניט דורכגעלאזט דאס גאנצע דאווענען, די תחינות און דאס הערען שופר־בלאזען, וואס ווייטער — ווען עס האט זיך אנגע־הויבען די סליחות־צייט—פלעגט שרה־פעסי נאך פריהער אויפשטעהען, ווינציגער פערברייגגען אין דער היים און מעהר אין שול, אויף דעם הייליגען־ארט, אויף קבר־אבות און מעסטען פעלד. איהר גאנץ בעל־בתישקייט האט זי אויף דער צייט געלאזט אויף הפקר — אויף איהר שטודירטע טאכטער ניטעל. א שען בעל־בתישקייט האט זיך אין דער צייט געפיהרט, אימשטיינס געזאגט—האט זיך שרה־פעסי געטראכט— נאר וואס האט זי געקענט טהון? מיט די ימים־נוראים, מיט אויס־בעטען א גוט קוויטיל, האט זי גוט געוואוסט, אז זי האט זיך אויף קיינעם ניט צו פערלאזען: טהייל פון איהרע קינדער ווילען נאר ניט דאווענען און טהייל געהען אין שול נור לפנים און רעדען און לאכען דארט מעהר ווי זיי דאווענען, אפילו אויף איהר אלטען — אויף איהר מאן האט זי זיך אויך ניט געקענט פערלאזען, -- ער איז ניט דער שמואל־זיינוויל וואס אמאל, ווען ער האט פאר איהר חתונה געהאט און געזעסען ביי איהר טאטע־מאמע אויף קעסט. ער האט זיך אין גאנצען איבערגעביטען, —דער אלטער נאר איז נאכגעגאנגען די נארי־שע קינדער און איז א גרויסער בעל־עברה'ניק,—גאט זאל נור מוחל זיין איהם און איהרע קינדער פאר זייערע זינד. אויף קיינעם, אויף קיינעם קען זי זיך ניט פערלאזען... זאגען זיי, וועלען זיי ניט פאל־גען און וועלען זי נור אויסלאכען, זיי לאכען און שפעטען אזוי אויך פון דער מאמען, וואס זי לויפט אלע טאג אין שול אריין מיט איהר קרבן־מנחה. און שרה־פעסי פלעגט איבערלאזען די שטוב אויף הפקר און זיך אבגעבען מיט גאט בעטען. „די שטוב וועט ניט אנטלויפען און די טייערע צייט, ווען מען קען אלעס אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אייביג, טאר מען ניט פערלירען; די געצעהלטע טעג, ווען אלע שערי־רחמים זענען אפען, דארף מען נור בעטען און בעטען, א מינוט טאר אין די פארכטיגע טעג ניט אוועקגעהן אין פוסטען עולם־הזה". און שרה־פעסי פלעגט יעדען טאג ביים דאווענען און ביי די סליחות בעטען פאר זיך און פאר איהר מאן מיט די קינדער.

„אדון עולם, הערר פון דער גאנצער וועלט, פלעגט זי בעטען צו סליחות, דו ביזט געווען א קעניג, נאך איידער דו האסט בעשא־פען די וועלט און דו האסט אלדינג בעשאפען, אזוי ווי דו האסט געוואלט פון דיין כבוד וועגען, און ווער קאן דערצעהלען דיין גרויס־קייט און אכפערקייט, דאס שטארקייט און דאס הערשאפט אין דיין האנד. אין דיין האנד בעהאלט איך מיין נשמה אז איך טהו שלא־פען, און אז איך טהו וואכען קעהרסט דו ווידער אום מיין נשמה אין מיין גוף אריין. אז גאט איז מיט מיר, טהו איך נאר ניט זארגען און מורא האבען פאר קיין שום זאך, דערום, רבונו של עולם, הערר פון דער גאנצער וועלט, קום איך בעטען פאר דיר מיט א צובראכען הארץ, מיט א שטאמעלדיגער צונג און מיט א צובראכען געמיט, פארגיב מיט דיין גרויסען חסד מיינע זינד און די זינד פון מיינע נארישע קינדער און פון מיין נארישען מאן, זיי זענען בלינד און זיי ווייסען ניט וואס זיי טהון. איך וועל דיך הייליגען און תשובה טהון. דו ביזט דער גאט, וואס דו פערנעהמסט די צובראכענע הערצער, אזוי ווי אליהו־הנביא האט געזאגט צו די פאלשע נביאים: שרייט שטארק צו אייער גאט, טאמער וועט ער דערהערען, אבער אונזער גאט פער־נעהמט באלד אונזער געבעט. יהי רצון, עס זאל זיין דער ווילען פאר דיר גאט, מיין גאט און גאט פון מיינע עלטערן, אז עס זאל זיין די הייליגע צייט, וואס איך שטעה פאר דיר צו בעטען פאר מיר, פאר מיין מאן און קינדער און פאר כל ישראל, א דערבארעמדיגע צייט, אז דו זאלסט אונז בעהיטען פון אלע קראנק און פון אלע שפלות און פערשעמונג. איך בעט דיך, ליעבער גאט, זאלסט אונז געבען א יאהר פון געזונד, שפע, פרנסה און הצלחה, און אלע מיינע תפילות זאלען אנגענומען ווערען. אמן סלה".

עס זענען אוועקגעגאנגען די פארכטיגע טעג, די סליחות, זכור־ברית, ראש־השנה, צום־גדליה, און שרה־פעסי איז ניט נור מיעד גע־ווארען לויפענדיג אין שול אריין, דאווענענדיג און בעטענדיג, נאר זי איז לעבעדיגער, שטארקער און מוטהיגער געווארען. ווען שרה־פעסי פלעגט אנטהון די ברילען און אנהויבען זאגען מחזור אדער תחינות, פלעגט קנאקען איבער דער גאנצער ווייבערשער שול. אלע ווייבער, וואס האבען ניט געקענט אזוי גיך און גוט „זאגען" און ניט געקענט „נאכלויפען דעם חזן", פלעגען פערמאכען זייערע מחזורים און תחינות און צורוקענדיג זיך נעהנטער צו שרה־פעסים ארט, איהר נאכזאגען ווארט ביי ווארט. עס איז געוועזען איין אמת'ער פערגעניגען שרה־פעסין הערען זאגען, מען האט דאן געוואוסט פון איין אמת דאווענען: „פעריל שיט זיך פון איהר מויל", פלעגען די ווייבער זאגען.

אפט פלעגט שרה־פעסי צוויי מאל זאגען איין תפילה.

— מען דארף דען זאגען צוויי מאל? פלעגען זי די ווייבער פרעגען.

— ניין, איהר דארפט ניט זאגען דאס צווייטע מאל...—פלעגט זי ענטפערען.

דאס צווייטע מאל פלעגט זי זאגען אין דער שטיל, אז קיינער זאל ניט הערען.

— ליעבער גאט, דאס האב איך געזאגט פאר מיין מאן און קינדער, אפשר האבען זיי מיט זייערע תפילות געפאלשעוועט קעגען דיר, איך בעט דיך, ליעבער גאט, דו זאלסט זיי מוחל זיין פאר זייערע זינד.

II.

ערב יום־כפור איז שרה־פעסי געוועזען אזוי פערנומען מיט זיך—מיט צוגרייטען זיך אויף יום־כפור, אז קיינער פון די הויז־לייט, וועלכע פלעגען זיך אמאל ווערטלען איבער איהר פיעל דאווענען, האבען איצט פראסט מורא געהאט מיט איהר צו רעדען א ווארט — אזוי ערנסט, אזוי פערטיעפט איז זי געוועזען אין איהרע געדאנקען,— א קלייניגקייט וואס איצט שטעהט פאר! אלע פארכטיגע טעג, וואס זענען ביז איצטער אוועקגעגאנגען אין דאווענען און אין בעטען, זענען

גאָר ניט קענען דער נאַכט מיט דעם טאָג. וואָס דאַרפֿען ערשט איצט קומען. אלע טעג, אַפילו מיט ראש־השנה צוזאַמען, זענען גאָר נישט קעגען יום־כפור. יום־כפור איז דער עיקר, אין דעם טאָג זענען אָפען אלע שערי־הרחמים, אין דעם טאָג נעמט מען אַרויס אלע ביכער, וואו דעם מענשענס מעשים זענען פֿערשריעבען. מען עפֿענט די ספר־הזכרונות פֿאַר גאָט, ברענענדיגע מלאָכים שטעהען אַרום צו בעדיענען איהם, טהייל זענען מקטרגים און טהייל מליצים, די מענשען שטעהען צום משפט, גאָט איז א דיין און א מוכיח, ער אליין איז איין עדות, ער אליין שרייבט און חתמ'עט, ווער עס זאָל לעבען, ווער עס זאָל שטאַרבען, ווער עס זאָל שטאַרבען פֿון הונגער און פֿון דאָרשט, ווער פֿון א מגפה און ווער עס זאָל דערוואָרגען ווערען, ווער עס זאָל זיין נע־ונד און ווער עס זאָל לעבען רוהיג, ווער עס זאָל פֿאַלען און ווער עס זאָל דערהויבען ווערען.

אלעס איז געווענדט אין דעם טאָג, — דאָס ווייסט זעהר גוט שרה־פעסי, און מיט איהר גאַנצען הארצען, מיט אלע איהרע אברים פֿיהלט זי, אז מען דאַרף די נאַכט מיט דעם טאָג צואַרבייטען מיט תשובה, תפלה און צדקה. מען דאַרף איינלעגען די וועלט, איינרייסען די שול, איהרע תפילות זאָלען אָנגענומען ווערען און זי מיט איהר מאַן און קינדער זאָלען האָבען א גוט קוויטיל מיט א גוט יאָהר.

יעדע מינוט איז איצט טייער... און שרה־פעסי איז נאָך ליכט־בענשען מיט פֿערוויינטע אויגען גיך געגאַנגען מיט איהר מחזור, מיט דער ש"ס־תחינה און מיט איהרע ברילען אין פעקיל אין שול צו כל־נדרי. זי האָט זיך געשטעלט אויף איהר „שטאָדט", צובונדען די פֿאַטשיילע, אַרויסגענומען די תחינה מיט דעם מחזור און זיי אַנידער־געלעגט אויף דעם שטענדער, אויסגעווישט גוט די ברילען און זיי אָנגעטהון. פֿעסט און שטאַרק האָט זי זיך געשטעלט נעבען שטענ־דער און זיך געפֿיהלט בכח אזוי אָבצושטעהען אויף די פֿיס דאָס גאַנ־צע דאַווענען, זיך געפֿיהלט בכח א ים טרעהרען אויסצוגיסען פֿאַר דעם וואָס לעבט אייביג. און ווי א חיל'ס־מאַן אין זיין כלי־זיין איז גרייט זיך צו וואַרפֿען אין דער מלחמה מיט זיכערקייט, אז ער וועט גובר זיין דעם שונא און ראַטעווען זיין פֿאָלק, זיין לאַנד, אזוי אויך האָט זיך שרה־פעסי איצט געפֿיהלט שטאַרק און זיכער, אז זי וועט איצט מיט איהרע תפילות פֿערמאַכען די בייזע מיילער פֿון די מקטרגים און אז ע ר וועט חתמ'נען א גוט קוויטיל פֿאַר איהר מיט דעם מאַן און קינדער—זי וועט גובר זיין און אלע ראַטעווען מיט א גוט, געזונד און גליקליך יאָהר.

איידער דער חזן האָט זיך געשטעלט צום עמוד, האָט זי מיט האַרץ און מיט טרעהרען געזאָגט די „תחינה לערב יום־כפור", און אלע ווייבער האָבען געוויינט נאָכזאָגענדיג.

דער חזן האָט אָנגעטהון דעם קיטעל מיט דעם טלית, זיך גע־שטעלט צום עמוד און אָנגעהויבען זיין שטילע תפילה, וועלכע ער האָט אַלע מאָל איבערגעריסען מיט א גרויס חליפעריי. דער עולם אין דער מאַנסבעלשער שול און די ווייבער האָבען זיך ניט געקענט איינ־האַלטען און אויך געשטיקט אין זיך די טרעהרען, איינהאַלטענדיג זיך פֿון וויינען, כדי ניט צו שטערען די שטילע תפילה פֿון שליח־צבור. די הויט האָט איצט געציטערט אויף יעדען, די הערצער האָבען זיך געוואָרפֿען און געצאַפּעלט. יעדער, פֿון גרויס ביז קליין, פֿון רייך ביז אָרים האָט געפֿיהלט, אז איצטער זענען די שרעקליכע מינוטען... און אין מיטען דער שרעקליכער שטילקייט האָט דער חזן מיט א קול ווי פֿון א קבר אָנגעהויבען שרייען: „עַל דַעַת הַמָקוֹם וְעַל דַעַת הַקָהָל בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה!..." ציטערניש איז יעדען איבערגעגאַנגען איבער דעם לייב, איין איינגעהאַלטען געוויין האָט זיך אַרויסגעריסען. פֿון פֿיעל הערצער און עס האָט אויסגעשאָסען איבער דער גאַנצער שול. טרעהרען האָ־בען זיך אָנגעהויבען גיסען און גיסען, שטאַרק און הייך זענען גע־וואָרען די קולות פֿון דער ווייבערשער שול, נאָר העכער פֿון אלע ווייבער האָט מען געהערט שרה־פעסים קול. עפּיס א בעזונדערע שטאַרקע קראַפֿט האָט זיך איצט אין דער שוואַכער, אלטער יודינע געוויזען, עפּיס א בעזונדער גבורה איז געווען אין איהר קול... נאָר פלוצים רייסט זיך איבער איהר שטאַרקער קול, איהר פנים ווערט בלאַס... זי קוקט מיט די אויגען אַרום זיך... זי זוכט עפּיס... איהרע אויגען בעטען הילף... זי בויגט זיך איין און זוכט אויף דער ערד... די ענגשאַפֿט איז גרויס... זי קען זיך ניט איינבויגען... דער חזן זינגט מיט דעם האַרצרייסענדיגען ניגון כל־נדרי... קיינער האָט קיין צייט זיך אומקוקען אויף שרה־פעסין... קיינער בעמערקט זי אַפילו ניט... יעדער איז פֿערטהון אין זיין מחזור און אין זיך זעלבסט... שרה־פעסי רעדט עפּיס, ווייזט מיט דער האַנד אויף דער ערד... נאָר קיינער זעהט ניט, קיינער בעמערקט ניט...

ערשט ווען דער חזן האָט אָבגעזונגען כל־נדרי, האָט מען דער־הערט וואָס זי רעדט:

— וועה איז מיר! מיינע ברילען זענען אַראָבגעפֿאַלען... העלפֿט מיר געפֿינען!... וועה איז מיר! כל־נדרי האָט מען שוין אָבגעזאָגט... וועה איז מיר!...

די נאָהענטע שכנים האָבען איהר געהאָלפֿען זוכען און מען האָט אויפֿגעהויבען די ברילען פֿון דער ערד, נאָר מיט צובראָכענע גלעזער, הוילע מעשען־דראָטענע אגלאַבליעס זענען פֿון די ברילען געבליבען... בלאַס ווי די וואַנד איז שרה־פעסי געבליבען זיצען אויף איהר אָרט... זי איז געבליבען ווי א פֿערשולדיגטע, וואָס מען האָט פֿער'משפט, זי האָט דערפֿיהלט ווי צוגלייך מיט די ברילען האָט זיך אויך איהר האַרץ צובראָכען, און ווי אַלע איהרע גוטע האָפֿענונגען אויף די ימים־נוראים זענען ווי רויך צוגאַנגען.

— וועה איז מיר, פֿינסטער איז מיר! וואָס וועל איך איצטער טהון אָהן מיינע ברילען?... האָט זי אַלץ געריעדט צו זיך און גע־בראָכען מיט די הענד.

דער חזן דאַווענט, די משוררים זינגען, מען האַלט שוין נאָך „יעלות". אלע ווייבער האַלטען אין איין זאָגען און שרה־פעסי זיצט אויף איין אָרט און קרעכצט.

אָהן א י ה ר ע ברילען האָט שרה־פעסי גאָר ניט געזעהן אין מחזור. מיט פֿינף יאָהר צוריק, ווען זי האָט געליטען אויף די אויגען, איז זי געפֿאָהרען קיין קיעוו צום פראָפֿעסאָר זיך קורירען, און נאָכ־דעם ווי זי האָט זיך אויסגעקורירט, האָט דער פראָפֿעסאָר איהר פֿער־שריבען ברילען און איהר געזאָגט, אז זי איז געזונד און קען שוין מיט זיי פֿאָהרען אהיים. זי האָט טאַקי די ברילען געקויפֿט אין קיעוו, ווי דער פראָפֿעסאָר האָט איהר געהייסען, און פֿון דאַמאָלס אָן זעהט זי ב"ה אלעס אויף איהרע ברילען, זי האָט אייך ניט איין מאָל גע־פּרוּווט קוקען אויף אנדערע ברילען, נאָר זי זעהט ניט ווי נור אויף איהרע.

דער חזן הויבט אָן צו זאָגען „סלח־נאַ". שרה־פעסי כאַפּט זיך אויף פֿון איהר אָרט ווי איין אָבגעבריהטע און בעט זיך ביי א יודענע,

זי זאָל איהר לייהען די ברילען, זי זאָל חאָטש אויך איין תפילה אָבזאָגען מיט דעם חזן ווי עס דאַרף זיין. פון רחמנות לייהט איהר די יודענע די ברילען, שרה־פעסי טהוט זיי אָן, קוקט אין מחזור, נאר זי זעהט מעהר ניט ווי אַ טומאַן, אַ חמאַרע, אַלע אותיות זענען צונאָסען, צומישט און מיט אַ טיעפען זיפץ גיט זי אָב צוריק די ברילען.

— איך זעה גאָר ניט... איך זעה נור אויף מיינע... זאָגט זי און פון גרויס יסורים לאָזט זי זיך ווידער אַראָב אויף איהר אָרט און זיצט און זיפצט און ברעכט מיט די הענד.

— "סְלַח־נָא זְדוֹנוֹת", שרייט דער חזן און די ווייבער זאָגען נאָך: סלח־נא זדונות, איך בעט דיך, פאַרגיב די זינד, וואָס זענען געטהון געוואָרען מוטוויליג און אומגערען.

שרה־פעסי חאַפּט ווערטער ביי די ווייבער פון מויל... זי דערהערט ניט אַלע ווערטער, זיי זאָגען ניט גוט און היפּען פיעל ווערטער איבער.

— אַליך איינס, ווי גאָר ניט געדאַוועט, טראַכט זי — רבונו של עולם! זיי מיר מוחל... איך בין ניט שולדיג, וואָס איך קען ניט טהון קיין תשובה ותפילה, בעט זי ביי גאָט מיט איהרע איינענע ווערטער...

דער חזן זאָגט שוין „על־חטא", אָהן ווערטער קלאַפּט זיך שרה־פעסי אין האַרצען...

מען האָט אָבגעדאַווענט, טהייל עולם צונעהט זיך אהיים, טהייל בלייבט די גאַנצע נאַכט.

איהר מאַן איז זי נעקומען אָבנעהמען פון שול אַהיים, זי דערצעהלט איהם פון איהר אומגליק מיט די ברילען, נאר קיינער קען איהר ניט העלפען. אין שטעדטיל געפינט זיך גאָר ניט אַזאַ קרעמער, וואָס זאָל האַנדלען מיט ברילען. — נאָך יום־כפור, טרייסט זי דער מאַן, וועט מען שיקען געלד קיין קיעוו, וועט מען ארויסשיקען דעם אייגענעם נומער ברילען, נאר שרה־פעסי טרייסט זיך דערמיט גאָר ניט. אין אַ שרעקליכען פחד האָט זי פערבראַכט די יום־כפור־נאַכט, זינט זי איז אַ מענש געוואָרען, האָט זי יום־כפור קיין איינציגע תפילה ניט פערפעהלט, און איצטער אויף דער עלטער דאַרף זי אים יום־כפור ניט דאַוונען, און ווער, ווער פון איהר הויזגעזינט וועט דאַוונען און אויסבעטען אַ גוט קוויטיל מיט אַ גוט יאָהר, ווען ניט זי!

— איין גאָט זאָל אויף מיר און מיין הויזגעזינט זיך מרחם זיין, טראַכט שרה־פעסי אין איין ציטערניש און אין פלאַטערניש.

III.

אויף מאָרגען איז שרה־פעסי מיט אַ צובראָכען האַרץ געגאַנגען אין שול אַריין...

דעם גאַנצען טאָג האָט זי פיעל געליטען צוזעהענדיג, ווי דער יום־כפור געהט ביי איהר אַוועק, און זי טהוט גאָר ניט, צוזעהענדיג ווי אַנדערע ווייבער, וואָס פלעגען איהר נאָכזאָגען, דאַוונען איצטער ווי אַזוי עס איז אין זייערע מחזורים, און זי, שרה־פעסי, וואָס פלעגט יעדען יום־כפור מיט איהר דאַוונען איינלעגען די שול, זיצט איצטער ווי עפּיס אַ דיענסט-קעכען, וואָס קען ניט דאַוונען און קען זיך ניט אויסטענה'ען מיט דעם רבונו של עולם.

נאר נאָך מעהר האָט זי געליטען און איין גרויס האַרצוועהטאָג האָט זי אָנגעהאַפּט, ווען מען איז געקומען צו די גרויסע תפילות ווי „לְאֵל עוֹרֵךְ דִין" און „אִמְרוּ לֵאלֹהִים". ווען דער עולם האָט זיך מיט רעש אויפגעהאַפּט צו די תפילות.

— אוי וועה איז מיינע יאָהר און טעג — האָט זיך שרה־פעסי אויך אויפגעהאַפּט פון איהר אָרט — אַזאַ גרויסע תפילה ווי לאל־עורך־דין, און איך קען גאָר ניט טהון... וועה איז מיר!... זיי מיר מוחל, ליעבער גאָט, איך בין ניט שולדיג, האָט זי געבעטען און קיין אָרט זיך ניט געפונען פון אונרוהיגקייט.

עס איז נעקומען צו „ונתנה־תוקף"... דער עולם האָט זיך שטאַרק רעש'ענדיג אויפגעהאַפּט צו דער תפילה. דער חזן האָט אָנגעהויבען... שרה־פעסי איז אויך אויפגעשטאַנען פון איהר אָרט, עס האָט זי שטאַרק פערקלעמט ביים האַרצען, זי האָט געפיהלט אַז דעם וועהטאָג קען זי שוין ניט איבערטראָגען, און שטעהענדיג אַזוי אויף איהר אָרט מיט דעם פנים צו דער וואַנד האָט זי זיך שטיל צווויינט ווי אַ קליין קינד:

— רבונו של עולם, וואָס ווילסט דו האבען פון מיר, אָהן דיר טהוט זיך קיין זאַך אויף דיין וועלט, איך בין ניט שולדיג, וואָס דו האָסט צובראָכען מיינע ברילען און האָסט צונענומען פון מיר מיינע אויגען, איך זאָל ניט קענען תפילה טהון פאַר דיר. דו ווייסט, ליעבער גאָט, אַז איך מיט מיין האַרץ זענען אין גאַנצען צו דיר, און איך וויל דיך טאָג ·מיט נאַכט דיענען. מיט דיין גרויס רחמנות זיי זיך מרחם אויך אויף מיר, אויף מיין מאַן מיט אונזערע קינדער, זיי אונז מוחל אונזערע גרויסע זינד, וואָס מיר טהון נעגען דיר און שרייב אָן און חתמ'ע פאַר אונז אַ גוט קוויטיל מיט אַ געזונד, גליקליך יאָהר פאַר מיין מאַן, פאַר מיינע קינדער און פאַר כל ישראל. איך בעט דיך, ליעבער גאָט, מיט דעם גאַנצען האַרצען.

לאַנג האָט זי אַזוי מיט איהרע איינענע ווערטער און גאָר אָהן ווערטער געוויינט און געבעטען דעם וואָס לעבט אייביג, און שרה־פעסי האָט עפּיס פּלוצים דערפיהלט ווי עס איז איהר ליכטיג נעוואָרען אין די אויגען און גרינג אויף דעם האַרצען. אַזוי ליכטיג, אַזוי גרינג האָט זי זיך דאָס ערשטע מאָל געפיהלט אין איהר לעבען. זי איז קיין מאָל ניט געוועזען אַזוי זיכער, אַז גאָט האָט דערהערט איהרע תפילות און אָנגענומען איהרע בקשות ווי איצטער. דאָס ערשטע מאָל אין איהר לעבען האָט זי דערפיהלט, אַז פאַר דעם וואָס לעבט אייביג קען מען דאַוונען און אויסבעטען אַלדעם גוטס אָהן מחזורים און אָהן ש"ס־תחינות.

זי האָט געפיהלט, אַז אין איהר גאַנץ לעבען האָט זי דאָס ערשטע מאָל געדאַוועט פאַר גאָט מיט אַ ריין לויטער האַרץ און קיינמאָל איז זי ניט נעווען אַזוי זיכער ווי איצט, אַז ער האָט איהרע תפילות דערהערט.

יום־כִּפּוּר־דַאוְונֶער.

קליינע בילדער אין קורצע שטריכען.

פון דוד פינסקי.

1.

די עלף־יעהריגע.

די מאַמע האָט איהר אָנגעזאָגט, אַז זי דאַרף נאָך נישט פאַסטען, פערבויגט איהר אין מחזור די ערטער, וואו זי דאַרף דאַוונען, איבערגעלאזען איהר חלה מיט הוהן, און וויינטרויבען, און עפּעל, און בארנעס און אַ שטיקיל קאַוואָן, און איז אַוועק אין שול. זי איז געליעבען אַליין און איהר איז געוועזען אַזוי אומעטיג.

די שטוב האט אויסגעזעהן אזוי טרויעריג, און אזוי אומעטיג די גאס. עפיס א ציטערן איז געלעגען אין דער גאנצער לופט, עפיס ווי די גאנצע וועלט וואלט איינגעהאלטען דעם אטהעם און געווארט מיט א שווערען געמיטה אויף איהר גזר דין. די נישט פערבעטענע בעטען, די קישען מיט די אבדריקען פון די קעפ, וועלכע זענען געלעגען אויף זיי, דאס נישט אויפגעראמטע צימער, דאס מיר ברענענדיגע וועקסענע ליכט, וואס האט יעדע ווײלע אבגעקנאקט, ווי פון די טרעהרען, וועלכע זענען אויף איהר נעכטען פערגאסען געווארען, די פענסטער־שויבען, דורך וועלכע עס האט אריינגעקוקט א וואלקענדיגער, חמארנער טאג, און וועלכע האבען אויסגעזעהן ווי די טרויערנדיגע אויגען פון דער שטוב — אלץ האט אויסגעדריקט א שוועך־טרויעריג, פערצווייפעלט ווארטען, אויף אלץ איז געלעגען דער גרויסער אומעט.

און עס האט אזוי געדריקט איהר יונג הערציל און עס האט זיך איהר געוואלט אזוי וויינען. עס איז איהר געוועזען, גלייך דאס גרעסטע אונגליק דארף אנקומען אויף זייער שטוב. און זי פיהלט, אז זי מוז פאסטען, ווייל זי מוז אבבעטען ביי גאט, ער זאל אויף זיי נישט אנשיקען דאס גרויסע אנגליק.

דאן נעהמט זי זיך פאר'ן מהזור. זי עפענט אויף, וואו די מאמע האט געמאכט דעם ערשטען בויג און הויבט אן צו דאווענען. די אונבעקאנטע ווערטער קוקען אויף איהר פון די שורות אזוי פרעמד און שטרענג און שרעקען זי. אבער דאס זענען דאך אזעלכע ווערטער, וועלכע קענען ווייך מאכען גאט'ס הארץ און אבראטעווען זי און איהר מאמע און איהר ברודער פון דעם גרעסטען אונגליק. און זי זאגט זיי מיט טרעהרען אין קול און באלד ברעכט זי אויס אין א יאמער. זי וויינט פון דער גאנצער נשמה, הערצרייסענד, מיט דעם געפיהל פון דעם גרעסטען אונגליק. די טרעהרען גיסען אין שטראמען, זיי רינען איהר אין מויל, זיי שטיקען זי. און זי זאגט אין מחזור, קוים זעהענדיג די ווערטער מיט איהרע פערגאסענע אויגען, צוטייטלענדיג זיך מיט בײדע הענד, און זי דאווענט פלייסיג, פלייסיג. שוין איין בויג אבגעזאגט, און דעם צווייטען און דעם דריטען -- —

נאר ערשט שפעטער, שפעטער, ווען זי האט דערפיהלט איין ערלייכטערונג פון דעם גוט אויסוויינען זיך, האט זי זיך דערמאנט אויף די גוטע זאכען, וועלכע די מאמע האט איהר איבערגעלאזען. דאן גנעהט זי א קוק טהון אויף זיי -- בלויז א קוק טהון.— —

2.

דער קארגער.

אין איין אלטען, גאנץ אלטען, צוריסענעם געל און שווארץ געווארענעם טלית. אין איין אבגעריבענער, גרוי געווארענער, אונטען ארומגעריסענער יארמאלקע. איבער איין אלטען, אין גאנצען צופליקטען, פון דעם איינבאנד ארויסגעפאלענעם מחזור, מיט פערגעלבטע און מיט פלעקען פון שווייסיגע פינגער, ליכט און טרעהרען — נאך זיין טאטענס טרעהרען—בעדעקטע בלעטער, פון וועלכע א סך פעהלען. ער שרייט נישט, ער וויינט נישט, ער מאכט נישט קיין משוגענע העויות. זיין ניט מעהר יונג הארץ איז פערשטיינערט, און די ווערטער געהען ארויס פון זיין מויל טרוקען — אהן הארץ,— א ביסיל מיט דעם סקארבאווען ניגון.

ער בעט אויף גאר נישט, ער ווייס גאנץ גוט, אז ער האט גאט גאר ניט, וואס צו בעווייזען. אפילו דאס ניט, אז ער האט ניט פערפעהלט א דאווענען; ווארום, אז ער האט זיך דא ניט לאנג אויפנעהאפט אין דער פריה און בעמערקט, אז מען האט בעגנב'עט זיין שפייז־קעמערל — צוויי לעבליך אלטען סאלדאטען־ברויט, וואס ער האט געקויפט אין א מציאה, א הערינג, א קאלט שטיקיל געקאכטען פלייש און א פאר קארטאפליעס, — האט ער אנגעהויבען ארומזוכען דעם גנב, קוים נעגעל־וואסער אבגעגאסען, און ערשט ביי דער נאכט האט ער זיך דערמאנט, אז ער האט ניט געדאווענט ניט אין דער פריה אין ניט צו מנחה.— און אפילו אויף יום־כפור־ליכט האט ער געקארגט.

ער בעט אויף גאר נישט. ער איז אין אייביגער פיינדשאפט מיט גאט און מענשען. ער בעט אפילו ניט אויף לאנגע יאהר. וויפיעל ער וועט לעבען, וועט ער לעבען. אבער כל־זמן ער וועט לעבען וועט ער ניט ארויסלאזען פון זיינע הענד דאס, וואס ער האט אנגעקליבען.

ער קומט־צו צו איין ארויסגעריסענעם בלאט: דאן קוקט ער אריין אין מחזור צו זיין שכן פון לינקס. איין מאל און צוויי מאל און דריי מאל. יענער וויל איהם שוין ביים ערשטען מאל ניט ליידען; צום דריטען מאל שטעלט יענער זיך אויף, שפארט אן דעם קאפ אויף די הענד און פערשטעלט רעם מחזור. דאמאלס ווענדעט ער זיך צו זיין שכן פון רעכטס. אבער יענער ווארט שוין ניט ביז צום דריטען מאל. ער פערשטעלט פון איהם זיין מחזור און זאגט: „איהר האט שוין געמעגט אמאל קויפען א נייעם מחזור, נישט־קשה!" ער ענטפערט דערויף גאר ניט, נאר ער זאגט, ווי פאר זיך מיט פעראכטונג: „הע, איך וואלט איהם גאר אבגענוצט דעם מחזור, ווען איך וואלט אריינגעקוקט!" און ער קוקט זיך ארום, ביי וועמען קאן ער יעצט אריינקוקען אין מחזור. און ער ווייס, אז קיינער וועט מיט איהם ניט זיין צופריעדען.

אך, יא, א מפלה וואלט ער שוין גראד געבעטען אויף זיינע שונאים. און שונאים זענען איהם די גאנצע וועלט. אלע האבען איהם פיינד: יעדער האלט פאר א מצוה, אריינצוהאפען ביי איהם. אפילו פון אייגענע ווייב און קינדער איז ער גיט זיכער. און ער מאכט זיך א קופערגע שטערן און פרובט זיך א בעט טהון ביי גאט א מפלה אויף זיינע שונאים.

דאמאלס פרובט ער זיך אויך, צי וועט ער ניט ארויסדריקען א טרעהר, און ער מאכט א גאנץ זויערע מינע.

3.

דער בעטלער.

הינטען נעבען טיהר שטעהט ער. אין ווינקעל צווישען וואנד און הרובע, אנגעשפארט מיט דער לינקער זייט אן וואנד. אז ער ווערט מיד, זעצט ער זיך אויף דער הוילער ערד. ער נעהמט אפילו קיין היי ניט אונטער זיך.

ער קוקט ארום זיך מיט דעם תם־עוואטען בליק פון זיינע בלינדליכע אויגען און זאגט די תפילות פון זיין קליינעם אלטען מחזור'ל מיט א האלבען מויל. אהן הארץ, אהן זינען, אהן געפיהל. ער בעט ניט און ווייס ניט, אויף וואס צו בעטען. דאס גאנצע לעבען איז איהם גלייכגילטיג. ער געהט אום איבער די הייזער, זיין שטום ווייב געהט אום איבער די הייזער, און זייערע דריי קינדער געהען אין זייערע וועגען. ער טראכט וועגען גאר נישט אין לעבען. ער דארף נור געדיינקען, ווען איז ראש חודש, וואו וואהנען יודען און וואו

קריסטען, און ווער ניט אַ בעסערע נדבה. און דאָס געדיינקט אויך זיין ווייב בעסער.

ער שטעלט זיך, ווען אַלע שטעלען זיך, ער שפּרינגט אונטער, ווען אַלע שפּרינגען אונטער; ער קלאַפּט זיך אין האַרצען, וואו מען דאַרף, און פֿאַלט כורעים, ווען מען דאַרף. אָבער איין געדאַנק געהט ביי איהם ניט אַרויס פֿון קאָפּ. דער נעכטיגער ערב־יום־כפור איז געווען ניט אַ געראָטהענער, און שולדיג אין דעם איז זיין שטום ווייב. ער האָט איהר געזאָגט, אַז זיי זאָלען בעסער שטעהען נעבען דער קצבישער שול, און איהר האָט זיך פֿערוואָלט דוקא נעבען דער דייטשער. זי האָט איהם „פֿערהאַווקעט" דעם קאָפּ און ער האָט נאָכגעגעבען, און זיי האָבען אָבגעשניטען דאָרטען כמעט ווי מיט לעדיגע הענד. און נעבען דער קצבישער שול האָט מען טאַקי געמאַכט „אַ שטיק גאָלד"! ער האָט גלייך געזאָגט זיין ווייב, אַז זי איז אַ שטיק שטומע בהמה, און האָט עס איהר געזאָגט, ווען ער איז געקומען אַהיים נאָך כל־נדרי, און וועט עס איהר נאָך היינט זאָגען.

ניין, איבער אַ יאָהר וועט ער שוין ניט זיין אַזאַ נאַר!

די זומערפֿויגעל.

אַ מעשה פֿאַר גרויסע און קליינע קינדער.

II.

אַזוי האָבען זיי אָבגעאַרבעט אַ טאָג אַכט. דערפֿאַר האָבען זיי זיך געמאַכט אַ נעסט גאָר אַ וואונדער: שטאַרק, גראָם און הויך, אַז די קינדערליך וואָס וועלען געבוירען ווערען, זאָלען ניט אַריבערפֿאַלען. אינווענינג די גאַנצע מיט איז געוועזען אויסגעבעט מיט גראָז, היי, שטרוי, שטיקליך שמאַטעס און וואַטע, אפילו שטיקליך פּאַפּיר, אַלץ כדי עס זאָל זיין ווייך אויף צו לעגען די אייער און אויסצוזיצען זיי. איצט, אַז אַלץ איז געוועזען פֿאַרטיג און אַזוי גוט געמאַכט, האָבען זיך אונזערע שטאָרכען געפֿיהלט גאָר גליקליך. וואָס האָט זיי איצט געפֿעהלט; יונג און שען, אַ ווייך, וואַרימעס נעסט אין פּראַכט־שענער געגענד, און מיט וואָס זיך צו דערנעהרען איז אויך, געלויבט גאָט, דאָ און זייער גליק האָט קיין עק ניט געהאַט. גאַנץ פֿריה, נאָך איידער די זון איז אויפֿגעגאַנגען, פֿלעגען זיי זיך אַראָבלאָזען פֿון דעם נעסט אויף דעם פֿעלד ביים וואַלד. דאָ שפּאַנען זיי הין און הער מיט די לאַנגע פֿיס, נראָבענדיג מיט די שנאַבלען די ערד אָבצוזוכען עפּיס צו עסען: אַ ווערעמיל, אַ זשוזיל, אַ פֿראָש און כדומה. אַזוי אָבגעפֿריהשטיקט, הויבט מען אָן פֿאָכען מיט די פֿליגען און מע הויבט זיך אויף הויך, הויך אין דער לופֿט, וואָס איז ריין און לויטער ווי דאָס לויטערע וואַסער פֿון אַ בערג טייכיל. זיי שוועבען איבער די בערג, איבער די וועלדער, און דערזעהענדיג דאָרט שטעהען אויף אַ הויכער דעמבע אַנדערע שטאָרכען, לאָזען זיי זיך צו זיי אַראָב און מע פֿערברענגט אין איינעם אַ פּאָר שעה. איבערפֿליהענדיג פֿון איין בוים אויף דעם אַנדערען, אָדער מע שטעלט זיך אויס אין איינעם אויף די הענכסטע צווייגען און מ'נעהמט זיך אַזוי אַלע אין איינעם קנאַקען מיט די שנאַבלען, אַז דער וואַלד הילעכט. דערנאָך לאָזט מען זיך ווייטער פֿליהען ווייט צו די זומפּען: דאָרט שפּאַנט מען ווייטער מיט די לאַנגע רינע פֿיס, מע באָברעט זיך מיט די שנאַבלען אין דער בלאָטע, אין וואַסער, ביז מע זעטיגט זיך גוט אָן. אַזוי געהט אַוועק דער טאָג. אין דעם נעסט קומט מען נור אַרום האַלבען טאָג אויף אַ שעה, צו בלייבען אַביסיל אַליין ביידע און זיך אָברוהען אין איינעם אָנגעשפּאַרט איינער אויף דעם אַנדערען. נאָר אָט ווערט שוין פֿינסטער, די ערד הויבט אָן זיך איינוויקלען אין אַ טונקעלען דעק. אויפֿ'ן הימעל פֿונקלען שוין אַ פּאָר שטערענדליך, ס'איז שוין צוריקגעקומען די טשערעדע פֿון דער פּאַשע, דער טאַבון האָט זיך שוין אויך צוריקגעקערט אויפֿהויבענדיג אַ לאַנגען רויך פֿון שטויב איבער דעם גאַנצען דאָרף. ביי די פּויערים אין די הייזליך זעהט מען שוין ליכט דורך די פֿענסטער. פֿון די קוימענס ציהען זיך לאַנגע זיילען בלויען רויך, אַרום און אַרום איז אַלעס פֿערשיט געוואָרען.

נור אויף דעם שפּיציגען דאַך פֿון דעם אַלטען כריסטיאַנס אַלטער שטוב גאָר אין עק דאָרף הערט מען אַ הויך קנאַקען, גלייך ווי עס שיטען זיך ניס אויף ברעטער. דאָס האָבען זיך אונזערע שטאָרכען נור וואָס אַראָבגעלאָזט אין זייער נעסט, און שטעהענדיג איינער נעבען אַנדערען אויסגעצוינען אויף די פֿיס מיט פֿערוואָרפֿענע קעפּליך, קלאַפּען זיי ביידע מיט די שנאַבלען פֿאַר פֿרייד און פֿאַר נחת. און שען, געטליך שען איז אַרום און אַרום! אַלעס איז גרין, אַלעס בליהט; די ריינע לופֿט איז אָנגעזאַפּט מיט זיסע ריחות פֿון די גרינע בליהענדיגע פֿעלדער. אין דער גאַנצער נאַטור איז צוגאָסען אַזאַ מין זיסקייט, וואָס דאָס האַרץ צוגעהט דערפֿון. און פֿון דעם נאָהענטען וועלדיל צוגיסען זיך אין דער פֿערכּשופֿ'טער לופֿט די קלינגענדע זיסע קולות פֿון דער נאַכטיגאַל...

אָט ליגען שוין אין נעסט צווישען ווייכען גראָז און שטרוי פֿינף שענע גרויסע ווייסע און עפּיס גרינליכע אייער, גלאַט און גלענצענד ווי אָבגעפּאָלירטע. די יונגע מוטער קוקט אויף זיי מיט שטאָלץ און וויל זיי ניט פֿערלאָזען איין רגע. יאָ, איצט פֿערלאָזט זי שוין ניט דאָס נעסט, נאָר דאָס אָרט זיי גאָר ניט. זי איז גליקליך, ער זאָרגט איצט פֿאַר אַלעס, ער פֿליהט אַרום און ברענגט איהר אַלעס צום עסען. און ווי זים איז זיי אויף דער נאַכט אַז ער קומט צוריק און זיי בלייבען אין איינעם איינער נעבען אַנדערען.

אַזוי איז אַוועקגעגאַנגען נאָך אַ חודש. די נאַטור האָט זיך נאָך שענער, נאָך רייכער בעקליידעט, די לופֿט איז נאָך מעהר געוועזען אָנגעזאַפּט מיט פֿערשיעדענע זיסע ריחות פֿון פֿרישע גראָזען, קרייטעכצער און בלומען, נאָך זיסער האָבען געקלונגען אין וועלדיל די לידער פֿון דער נאַכטיגאַל, וואָס האָבען זיך צוגאָסען אַרום און אַרום אין דער לופֿט ווי זילבערנע שטראַהלען פֿון דער לבנה. און אין דער געטליך שענער צייט, צווישען די אַלע געטליכע שענקייטען פֿון דער נאַטור, האָבען זיך איינס נאָך דעם אַנדערען אויסגעפּיקט פֿינף פֿליגעליך. שטאַרק שען זענען זיי אַרויסגעהענדיג פֿון איי ניט געוועזען. די עלטערן פֿון דעסטוועגען האָט זיך געדאַכט, אַז קיין שענערס האָט נאָך די וועלט ניט געזעהען.

(פֿאָרטזעצונג קומט).

בן־עמי.

ביכער קריטיק.

„הילף", אַ זאַמעלבוך פֿון ליטעראַטור און קונסט צו נוצען פֿון די הונגעריגע יודען אין רוסלאַנד.

דאָס שענע בוך, רייך בעפּוצט מיט פּראַכטיגע בילדער רופֿט אַרויס ביי'ם לעזער שוין פֿון דעם ערשטען זייטיל אָן פֿערשיעדענע שטראָמען פֿון געפֿיהלען.

קריסטען, ניט יודען — האבען ארויסגעגעבען דאס שענע בוך...
און וואס פאר א בוך!.. מיט וואס פאר געפיהלען פאר דאס אונגליק־ליכע יודישע פאלק.

לאנג, לאנג שוין האבען מיר נישט געהערט אזאלכע פריינדליכע, ליעבהארציגע ווערטער פון דער רוסישער פרעסע.

זייט דעם אבשטארבען פון גרויסען סאריטיקער סטשעדרין האט די רוסישע פרעסע כמעט ניט געוואלט הערען און וויסען פון אונז, עס איז איהר דערעסען די אייביגע „פערפלוכטע יודישע פראגע", און אויך די בעסערע און איידעלערע האבען געשוויגען, געשוויגען אין אזא צייט, ווען שרייען איז אויך געווען צו ווייניג.

דערפאר האט מען ניט געשפארט קיין ווערטער צו שענדען און בעשמוצען דעם יודישען נאמען, גרויסע צייטונגען און זשורנאלען האבען מיט רשעות זיך ארויפגעווארפען אויף אונז, מיט א אידיאטישען געלעכ־טער אויף די ליפען האבען זיי אונז געטראטען מיט די פיס און געשפו־גען אין פנים.

די בעסערע פרעסע האט געשוויגען... און וואס לענגער זי האט געשוויגען, איז אלץ פערביטערטער געווארען אונזער געמיטה, אונזער אינטעליגענטע יוגענד, וואס איז געקומען זיך לערנען ביי זיי, האט פער־לארען די אכטונג און גלויבען צו די, וועלכע האבען א אויג פאר טויזענד קליינינקייטען, נאר פאר אונז זענען זיי בלינד, בלינד ווי די נאכט.

זייט סטשעדרין האט אין זיין בוך „ניט געענדיגטע געשפרעכען" א שליידער געטהון זיין פייערדיגען פראטעסט געגען אונזערע שענדער און בעדריקער, איז אוועק צוואנציג יאהר. אין דער צייט האט אויפגעשפראצט אונזער נאציאנאלע בעוועגונג. מיר הערען זיך שוין ניט צו צו אונזערע שונאים און קוקען ניט מיט א טיעף טרויריגען בליק אויף אונזער אייגע־נעם חרבן, מיר ווארטען ווייניג וואס גוטס פון אונזערע פריינד, וועלכע קענען צעהנדלינגער יאהרען קוקען און שווייגען, אז מען קוועלט אונז. מיר קלערען ווייניג וועגען אונזערע אונפריינד. מיר האבען אנדערע ווע־גען, אנדערע ציעלען.

מיר זענען פערפרעמדעט געווארען פון אייך, גרויסע לעהרער און פאעטען פון רוסישען פאלק. יא, מיר זענען פערפרעמדט געווארען, און דאס שענע בוך, דער איינציגע טהרער פון מיטגעפיהל, וואס מען האט אונז געשענקט, ווירקט אויף אונזער געמיטה, ווי א צופעליגער גלעט פון א פרעמדער האנד.

אמת, א גלעט, אבער פארט א פרעמדע האנד, און א פרעמדע האנד גלעט נור איינמאל אין א יובל, צי קען דען אזא ציטריג בלום, ווי דאס מענשליכע הארץ וואקסען און בליהען פון א גלעט, וואס טרעפט נור איינמאל אין א יובל?

און פונדעסטוועגען זענען מיר ניט אונדאנקבאר... מיר הערען אזוי זעלטען א גוט ווארט, און אפשר טאקי דעריבער ווירקט אויף אונז דאס מיטגעפיהל פון א פרעמדען אזוי שטארק, אזוי טיעף.

נאר מיר זענען שוין צו אנגעלערנט, און מיר אונטערדריקען די פריידע אין הארצען, ווייל מיר האבען שוין פערלארען דעם גלויבען אין די קראפט פון די פרעמדע גלעטען, פון די זייטיגע בני־רחמנים.

אויפ'ן פאדערבלאט האט דער בעקאנטער מאלער פאסטערנאק אויפגעצייכענט אין סטיל פון ליליען א מנורה.

דאס איז א משל, א גלייכניס צו די געפיהלען פון די הערויסגעבער, וועלכע שטרעבען אנצוצינדען אין די הערצער פון זייער פאלק דאס פייער פון מענשען־ליעבע, דאס ליכט פון בילדונג.

איהר אלע די בעסטע און איידעלסטע פון אייער פאלק — צינדט אן, צינדט אן די מנורה אין די הערצער פון אייער פאלק. מיר, ציוניס־טען, שטרעבען דאס אייגענע צו טהון פאר אונזער פאלק.

ווען אונזער אידעאל וועט אויסגעפיהרט ווערען, וועט א נאנדער זון אונז בעשיינען, ימים וועלען אונז שיידען, אבער די שטראהלען פון אונזערע ליכטיגע מנורות וועלען זיך אנטרעפען און זיך ברידערליך פער־איינינען, דערווייל שטעהען די מנורות פערשטופט אין פערשיעדענע ווינ־קעליך, זייערע פלעמעליך זענען שוואך, זייערע פייערליך זענען ווייט, נאר דאס אויג פון דעם פאעטען זוכט זיי אויף אין דעם ארומיגען חושך.

... אויף ז. 3 פון זאמעלבוך האט דער בעריהמטער פאעט קא־ראלענקא אין קורצע ווערטער, וואס פערנעהמען ביי'ן הארצען אונז גע־שילדערט דעם געמיטה־צושטאנד פון די הויכע גייסטער אין יעדעם פאלק, וואס הערען ניט אויף צו האפען אויף בעסערע אידעאלערע צייטען. „פייערליך" רופט זיך אן דאס ווערקיל און מיר וועלען דאס פרובען אי־בערגעבען אויף פראסט יודיש.

„אין א פינסטערער יעסען־נאכט איז מיר אמאל אויסגעקומען צו פאהרען איבער א מרה־שחורה'דיגען טייך אין סיביר, פארענט, וואו דער טייך טהוט זיך א בייג אן א זייט, האט א בלאסק געגעבען א פייעריל, א בלאסק געטהון אזוי קלאר, אזוי ליכטיג, ווי גאר פון דער נאהענט.

— „גאט צו דאנקען", האב איך זיך דערפרעהט, — „א דארף! א נאכטלעגער".

דער שיפער, א געבירטיגער אין דער געגענד, האט זיך א קעהר געטהון, געווארפען איבער'ן פלייצע א בליק אויפ'ן פייעריל און האט זיך קאלטבלוטיג ווייטער גענומען פאר די רודערס.

— א מהלך...

עס האט זיך מיר ניט געגלויבט. דאס פייעריל האט אזוי קלאר בעשיינט, עס האט זיך אזוי נאהענט דורכגעשטופט דורך די חמארע ארום, נאר דער שיפער איז פארט געווען גערעכט, צוט פייעריל איז נאך געווען א שטיק, שטיק וועגס.

די נאכט־פייערליך האבען שוין אזא טבע — זיך צו דערנעהנטערן צו אונז, צו בעזיעגען דעם ארומיגען חושך, צו שטראהלען מיט זייער ליכט, צוצוזאגען אלדעם גוט, צו צוציהען צו זיך דורך זייער נאהענט־קייט... און עס דוכט זיך אויס נאך א פאר שלעג מיט דעם רודער און עס נעהמט שוין א סוף צו דעם לאנגען שווערען וועג, אבער עס בלייבט נאך אלץ א מהלך...

און לאנג נאך האט אונזער שיפעל געשוואומען איבער'ן מרה־שחורה'דיגען טייך, וואס איז געווען שווארץ ווי טינט, שטיינערנע בערג מיט זייערע גראבענס און קאנטיגע שפיצען האבען זיך געטראגען אויף אונז, פארבייגעשוואומען און פערפאלען געווארען אין דעם גרויען שווע־רען טומאן — און דאס פייעריל איז נאך אלץ געשטאנען אויף איין ארט.

עס האט געשפילט אין אלע פארבען, עס האט גערייצט און גערופען צו זיך דאס שיפעל מיט די מענשען; דאס פלעמיל איז נאך אלץ געווען אזוי נאהענט, און דאך נאך אלץ אזוי ווייט...

אפט טראכט איך פון דעם פינסטערען טייך, פון פעלזענס פער־שטעלט און פון דעם לעבענדיגען פייעריל, א סך פייערליך האבען גע־צויגען צו זיך ניט מיך אליין דורך זייער נאהענטקייט... נאר דאס לעבען

פליסט צווישען די ענגע אומעטיגע ברעגעס און די פייערליך זעגען נאך אלץ ווייט ווי אמאל.

און מען מוז זיך ווייטער נעהמען פאר די רודער... אבער נאך אלעם דעם לייכטען אונז פארויס אלץ די איינענע פייערליך..."

דאס זאמעלבוך מיט די פריינדליכע הערציגע ווערטער פון די הערויסגעבער איז דער אנווייז אויף דאס פייעריל פון מענשענליבע און ברודערליעבע צווישען אלע פעלקער, דאך דאס פייעריל איז נאך ווייט ווייט, און יעדעס פאלק מוז זיך נעהמען פאר זיין נאציאנאלע ארבייט, כדי צו ערדייכען אמאל דאס העכסטע אידעאל פון א מענשליכער געזעל־שאפט. דורך נאציאנאלע ארבייט וועלען מיר קומען צו דעם פייעריל, וואס איז דאס ליכט פון אלע פעלקער אין איינעם. דערוויל אבער דאר־פען מיר דאנקען די, וועלכע שטרעקען אויס אין ארומיגען חושך זייער וייסע בלאסע האנד און ווייזען אונז אן אויף דאס קליינע ווייטע פייעריל.

בעל־מחשבות.

בריעפקאסטען דער אדמיניסטראציאן.

ה' יפה ריגא — פיר ענדערן די אדרעסע ביטע 20 קאפ'.

נו' 5653 קאמענעץ־פאד.: מיר קענען יעצט נישט פעראנטווארטליך זיין פיר איין גאנצע מענגע בלעטער וועלכע עס פעהלען אייך פון פערשיעדענע צייטען. רעקלאמאציעס קאנען מיר נאר אננעהמען אויף 1 נומר אין העכסטענס 2 וואכען צייט ארום נאכדעם ווי די נומר האט בעדארפט אנקומען.

ה' מיטשנער יעליסאוועטגראד: די נו' 33 קאנט איהר בעקומען צו קוי־פען פיר 15 קאפ.

ה' פנחס אויערבאך — האראדיניץ: פיר 2 רובל האט איהר בעקומע 4 מאנאטען לויט 50 קאפ. א מאנאט.

ה' ל. באליאנסקי — באיארקא: די בלעטער „יוד" וועלכע מיר שיקען אייך קריגען מיר פון דער פאסט צוריק. שרייבט אלזא אייער יעצטיגע אדרעסע.

ה' א"י פאלוב — קאסאוו: דירעקט צו אונז אהער.

ה' ש. וואלפאוויץ — קאטאווקא: ווער האט דאס אייך געזאגט אז 4 רובל? לייענט זייט מוחל אין אנהייב בלאט.

ה' נ"ר ר—ד ווערבקאוויצי: פיר דעם „יוד" 1342 קומט מעהר נאר נישט, נור צו דער „וועלטגעשיכטע" קומט נאך צו 1 רובל.

ה' קאכמאן — יעקאטערינאסלאוו: גלייכער שיקט צו די 50 קאפ. — „אסט אונד וועסט" קאסט 4 רובל א יאהר, 2 ר. א האלב יאהר.

נו' 3041 — קרעמענצוג: איהר פערשפארט צו בעטען: ווי עס וועט נאר ארויס וועט איהר גלייך בעקומען. — די נומערן וועלכע איהר פרעגט זייי־נען דא, יעדע נו' קאסט 15 קאפ.

ה' ג. וו—ף בריאנסק: איהר הערט דאס דען ערשט אז 2 מאל 2 איז 4 און נישט 5? אלזא נאך 1 רובל אום צו בעקומען ביז ענדע יאהר.

ה' א. שטיין — בוהופול: ניין, מיר וועלען דאס נישט הערויסגעבען.

ה' יודין — קרעסלאוול: פער נאכנאהמע איז שווער צו שיקען. ביטע צושיקען צו 15 קאפ. פיר א נומר וועלען מיר ארויסשיקען.— דאס בילד, וועלכעס איהר פרעגט, איז נישט דא.

נו' 4555 — קאמענקא: דאס בוך האבען מיר אייך ארויסגעשיקט דען 17/8.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischeлв Krakau.

THE
JEWISH COLONIAL TRUST
(JUEDISCHE COLONIALBANK)
LIMITED
ORDINARY SHARE CERTIFICATE
No 51977

די שטעלען וואו מען קען בעקומען די אקציעס פון יודישען קאלאניאל-באנק.

ביאליסטאָק, פערליס און גינזבורג.
באברויסק, יוסף קאַצענעלסאָן א. זעהנע.
גראָדנאָ, מ. מ. עליאשעוו.
יעקאטערינאסלאוו, מ. אוסישקין.
ווארשא, געברידער באכראך.
„ מ. פעלדשטיין.
„ א. יאסינאווסקי רעכטסאנוואלט.
ווילנא, מ. אראנאווסקי.
„ בן-יעקב.
„ י. ל. גאָלדבערג.
ליבאווא, דר. נ. קאצענעלסאָן.
„ יוסף קאַצענעלסאָן & זאָהן.
לאָדז, נ. קאָפעל & ה. פאָגעלסאָן.
מאָסקווא, געברידער אוריסאָן.
מינסק, מינסקער קאממערץ-באנק.
„ מ. ג. ראפאפארט.
אָדעסא, שמואל בארבאש.
פינסק, פינסקער געזעלשאפט געגענזייטיגען קרעדיט
(ווזאימנאווא קרעדיטא)
פעטראָקאוו, הענזעל פרענקעל.
טאגאנראג, אזאווא-דאנער קאמערץ באנק
ריגא, ל. שאליט.
קיעוו, דר. מ. מאנדעלשטאם.
קאָוונא, קאוונער געזעלשאפט געגענזייטיגען קרעדיט
(ווזאיעמנאָווא קרעדיטא)
„ איסר בער וואָלף.

א וויכטיגע בשורה.

דער קוריער וואַרשאַווסקי שרייבט דען 19-טען יולי ד. י. אין נומר 197 צווישען די ידיעות פון פעטערבורג, אַז אויף דער זיטצונג פון דער פראַנצעזישער אקאדעמיע דער וויסענשאַפטען האט מען בעשטעטיגט די שפראכע עספעראנטא אלס וועלטשפראכע און פערשידענע חברות און אויסלענדישע האנדעלס פירמען האָבען דיעזע שפראכע אָנגענומען.

עס געהען ארויס אין דער שפראכע „עספעראנטא" איינינע צייטונגען אין פראַנקרייך און אונגארן, אויך איז שוין געדרוקט אין דיעזער שפראכע זעהר פיעל ביכער.

יעצט קאָן מען אלזאָ זיכער זיין אז יעדעס לאַנד וועט קירצליך האָבען אויסער זיין אייגענע שפראכע איין שותפות שפראכע עספעראנטא, אין וועלכער מען וועט זיך קענען פערשטענדיגען מיט דער גאַנצע וועלט.